

Annika Salmela

VANHEMPIEN ERO JA LAPSEN HYVINVOINTI PÄIVÄKODISSA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2013

VANHEMPIEN ERO JA LAPSEN HYVINVOINTI PÄIVÄKODISSA

Salmela, Annika
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Joulukuu 2013
Ohjaaja: Kumpulainen, Pasi
Sivumäärä: 55
Liitteitä: 10

Asiasanat: perhe, vanhempien ero, lastentarhanopettaja, lapsen tukeminen

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvointia päiväkodissa sekä lastentarhanopettajien keinoja lapsen tukemiseen. Tämän tutkimuksen teoria sisältää määritelmän perheestä hyvinvoinnin tuojana sekä vanhempien eron vaikutukset perheeseen ja lapsen hyvinvointiin. Tutkimuksessa käsiteltiin myös lastentarhanopettajan työnkuvaa, lapsen tukemista sekä tekijöitä, jotka suojaavat lasta eron vaikutuksilta.

Tutkimuksessa käytettiin kvalitatiivista tutkimusotetta. Aineisto kerättiin ryhmähaastatteluilta, joiden haastattelumuotona käytettiin teemahaastattelua. Haastattelut toteutettiin kolmessa päiväkodissa, joissa jokaisessa haastatteluun osallistui 2-3 lastentarhanopettajaa. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Olellaisena tutkimustuloksena tälle opinnäytetyölle oli vanhempien eron kokeneiden lasten oireettomuus päiväkodissa sekä lastentarhanopettajien eroavaisuudet eron kokeneiden lasten ja vanhempien kohtaamisessa. Oireettomuus päiväkodissa johtui joko lapsen hyvästä sopeutumiskyvystä tai lapsen tietoisesta päätöksestä pitää erosta aiheutuneet tunteet poissa päiväkodista. Eron vaikutusten näkymättömyys voi johtua myös lastentarhanopettajien kyvyttömyydestä huomata lapsessa vaikeasti havaittavissa olevaa oirehtimista. Eronneiden vanhempien ja heidän lastensa kohtaaminen näytti tapahtuvan kahdella tavalla. Toiset lastentarhanopettajat pitivät erityisen huomion kiinnittämistä tärkeänä, toiset näkivät erityisaseman välttämisen olellaisena keinona lapsen ja vanhemman tukemisessa.

PARENTS' DIVORCE AND THE WELL-BEING OF CHILDREN IN KINDERGARTEN

Salmela, Annika

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

December 2013

Supervisor: Kumpulainen, Pasi

Number of pages: 55

Appendices: 10

Keywords: family, parents' divorce, kindergarten teacher, child support

The purpose of this thesis was to find out how children's well-being appears in kindergarten when their parents have divorced and how kindergarten teachers support children. The theory of this research contains the definition of a family which increases well-being and the influences that divorce has to the well-being of family and children. The research also contains kindergarten teacher's job description, ways to support children and factors which protect children from the influences of divorce.

Qualitative research method was used in this study. The material was collected by team interviews which were carried out by thematic interviews. The interviews took place in three kindergartens, and in each of them 2-3 kindergarten teachers participated in the interviews. The material was analyzed by the content analysis.

The essential results of this thesis were children's symptomless behavior in kindergarten and differences between kindergarten teachers' way of facing the divorced parents and their children. Symptomless behavior in kindergarten was either a result of children's adaptability or their conscious decision to keep feelings away from kindergarten. It could also mean kindergarten teachers' inability to see children's symptoms. Divorced parents' and their children's encounter in kindergarten seemed to occur in two different ways. Some kindergarten teachers thought that special attention is an important way of support. Others thought that by avoiding special position, kindergarten teachers give their best support to children and to their parents.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	PERHEEN HAJOAMINEN.....	7
2.1	Perhe hyvinvoinnin lähteenä.....	7
2.2	Perhe ja vanhempien ero.....	8
3	ERON VAIKUTUKSET LAPSEN HYVINVOINTIIN.....	10
3.1	Psyykkinen hyvinvointi.....	11
3.2	Fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi.....	13
3.3	Lapsen iän, sukupuolen ja persoonan merkitys erosta selviytymiseen.....	14
3.4	Vanhempien toiminnan vaikutus lapsen hyvinvointiin.....	16
4	LAPSEN TUKEMINEN.....	17
4.1	Päivähoito, varhaiskasvatus ja lastentarhanopettaja.....	17
4.2	Lapsen tukeminen ja lasta suojaavat tekijät.....	18
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	22
5.1	Tutkimuksen tausta ja tarkoitus.....	22
5.2	Tutkimuskysymykset.....	23
5.3	Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta.....	23
5.4	Aineiston analyysi.....	24
5.4.1	Näyte alkuperäisilmauksista ja niiden pelkistetyistä ilmauksista ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä.....	25
5.4.2	Näyte pelkistetyistä ilmauksista ja niiden alaluokista ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä.....	26
6	OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	26
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	28
7.1	Vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvoinnin ilmeneminen päiväkodissa.....	28
7.1.1	Lapsen oireettomuus ja eron positiivisuus.....	28
7.1.2	Tunteet.....	30
7.1.3	Käyttäytyminen.....	30
7.1.4	Olemus.....	33
7.1.5	Fyysiset oireet ja kehitys.....	34
7.2	Eron kokemiseen vaikuttavat tekijät.....	36
7.2.1	Vanhempien toiminta.....	36
7.2.2	Ero ja arkielämä.....	37
7.2.3	Lapsen yksilöllisyys.....	38

7.3	Lastentarhanopettajien keinot lapsen auttamisessa.....	39
7.3.1	Lapsen tukeminen.....	40
7.3.2	Yhteistyö vanhempien kanssa	42
7.3.3	Huolestuminen.....	44
8	YHTEENVETO	45
9	POHDINTA.....	49
	LÄHTEET.....	52
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvointia päiväkodissa sekä sitä, millaisia tukikeinoja lastentarhanopettajilla on lasten auttamiseen. Valitsin aiheen koska tahdon tutkia eron psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia vaikutuksia lapsen hyvinvointiin. Yhä useamman avio- ja avoliiton päättyessä myös useampi lapsi joutuu käymään läpi eroprosessin. On mielenkiintoista ja ajankohtaista tutkia, näkyykö vanhempien eron aiheuttamat tunteet ja ajatukset lapsen käytöksessä ja olemuksessa päiväkodissa ja voiko ero vaikuttaa esimerkiksi lapsen vuorovaikutussuhteisiin muiden lasten kanssa.

Toteutan tutkimuksen yhteistyössä kolmen päiväkodin lastentarhanopettajien kanssa, ja tutkimuksen kohderyhmänä toimivat päiväkodissa olevat lapset. Opinnäytetyöni tarkoituksena on tuottaa tietoa lapsen oirehtimisesta vanhempien eroprosessin aikana ja muodostaa kokonaiskuva lapsen auttamisessa käytettävistä tukikeinoista.

Tämän tutkimuksen teoreettista viitekehystä käsitellään luvuissa 2-4. Tärkeimpänä teoriana tutkimuksessa ovat vanhempien eron vaikutukset perheeseen ja lapsen hyvinvointiin, eron kokeneen lapsen tukeminen sekä lasta suojaavat tekijät. Teoreettiseen viitekehykseen kuuluvat lisäksi perheen määrittely sekä lastentarhanopettajan työnkuva lapsen kasvattajana. Viides luku sisältää opinnäytetyön toteutuksen tutkimuksen lähtökohdista aineiston analyysiin. Kuudennessa luvussa pohditaan opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä. Seitsemäs luku sisältää sisällönanalyysin pohjalta muodostetun tutkimustulosten käsittelyn. Opinnäytetyön viimeisissä luvuissa on koottu tärkeimmät tutkimustulokset ja esitetty tutkimusprosessiin liittyvää pohdintaa.

Kun ammattilainen kohtaa hankalassa elämäntilanteessa olevan lapsen, tulee hänellä olla tietoperusta siitä, miten lasta voitaisiin parhaiten auttaa ja tukea eron käsittelyssä. Tämä opinnäytetyö lisää tietouttani kohdata vanhempien eron tai muun samankaltaisen kriisin kokenut lapsi ja auttaa tunnistamaan lapsessa psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin muutoksia.

2 PERHEEN HAJOAMINEN

2.1 Perhe hyvinvoinnin lähteenä

Perhettä voidaan kuvailla yhteisöksi, jossa sen jäsenet kokevat yhteenkuuluvuutta ja jakavat arkielämänsä toistensa kanssa (Valjakka 2003, 39). Paanasen (2007, 23) mukaan perhe sisältää läheisyyttä, yhdessäoloa, henkistä tukemista sekä vastuunottoa. Perheen yhtenäisyydellä on merkitys jokaisen perheenjäsenen hyvinvointiin.

Perheeksi määritellään avio- ja avoliitossa sekä rekisteröidyssä parisuhteessa elävät puoliset lapsineen ja ilman lapsia. Määritelmä sisältää myös yksinhuoltajaäidit ja -isät. (Tilastokeskuksen www-sivut 2013a.) Vuonna 2012 suomalaisesta väestöstä 75,1% oli perheitä. Suurin osa väestöstämme, yhteensä 4 075 094 suomalaista elää siis eri tyyppisissä ja eri kokoisissa perheissä. (Tilastokeskuksen www-sivut 2013b.) Vuonna 2012 olevista perheistä 30% koostui aviopareista, joilla oli lapsia. Perheistä 8,1% oli perheitä, joissa puoliset elivät avoliitossa yhdessä lasten kanssa. Perheitä, joissa oli pelkästään äiti ja lapsia oli yhteensä 10,2% sekä perheitä, joissa pelkästään isä ja lapsia oli 2,1%. Loput tilastoista olivat lapsettomia avio- ja avopareja. (Tilastokeskuksen www-sivut 2013c.)

Edellä mainittujen tilastojen mukaan suurin osa lapsista menee asumaan äitinsä luokse vanhempien erottua. Äiti on lapsen elämässä yleensä pysyvin henkilö, mikä selittää yksinhuoltajaäitien suurta osuutta yksinhuoltajien kokonaismäärästä Suomessa. Eron myötä on olennaista ottaa huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsen asumispaikasta tehtävä päätös on aina riippuvainen perheen yksilöllisestä tilanteesta, eikä aina voida sanoa äidin luona asumisen olevan lapsen kannalta oikea vaihtoehto.

Nykypäivänä perheet ovat yhä monimuotoisempia. On yksinhuoltajaperheitä, sateenkaari-perheitä, ydinperheitä, sijaisperheitä ja monikulttuurisia perheitä (Hellmann-Suominen, K., Järvinen, M. & Laine, A. 2009, 13). Perheiden määrän ollessa Suomessa yhteensä 1 465 733 perhettä, vuonna 2011 ydinperheitä oli noin 557 300 ja uusperheitä jopa 53 000 (Tilastokeskuksen www-sivut 2013d). Uusperheessä voi olla parin yhteisiä lapsia, edellisistä perheistä tulleita sekä edellisten puolisoitten luokse asumaan jääneitä lapsia (Vartiainen & Vartiainen 1994, 51).

Uusperheiden määrä on nykypäivänä suuri, koska avio- ja avoerojen määrä on lisääntynyt. Lapsi voi kokea uusperheen positiivisena asiana, mikäli hän saa sen myötä uusia leikkikavereita äidin tai isän uuden puolison lapsista. Muuttaminen ydinperheestä uusperheeseen voi kuitenkin myös kuormittaa lasta. Castrén (2009, 87) kertoo uusperheessä vallitsevista odotuksista perheenjäsenten väliselle vuorovaikutukselle. Odotukset täydelliselle, uudelle elämälle voivat aiheuttaa perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa jännitteitä. Uusperheiden muodostumisen kautta lapsen elämässä voi olla mukana monta aikuista, jotka koostuvat lapsen biologisista vanhemmista ja heidän uusista puolisoistaan. Erilaisten kasvatustyylien eroavaisuudet voivat vaikeuttaa lapsen elämää ja hankaloittaa perheen arkea.

Perhe-elämä vaikuttaa lapsen kehitykseen niin älyllisellä, sosiaalis-moraalisella kuin persoonankin alueilla (Valjakka 2003, 38). Se voi tuoda lapsen elämään iloa ja onnistumisen kokemuksia sekä vahvistaa lapsen itsetuntoa. Perheen hajoaminen ja siinä eron välikappaleeksi joutuminen voivat muuttaa lasta lopullisesti, jos lasta ei auteta kipeiden asioiden käsittelyssä. Jos vanhemmat eivät ota lasta osaksi keskinäisiä riitojaan ja huolehtivat lapsen hyvinvoinnista eron aikana, perheen hajoaminen ei tule mitä luultavimmin vaikuttamaan lapsen kehitykseen. Olennaista perheenjäsenten selviytymisessä on vanhempien oma asenne eron käsittelemisessä sekä heidän voimavarojensa riittävyys lasten tukemiseen.

2.2 Perhe ja vanhempien ero

Joillekin vanhemmille ero voi olla helpotus, mutta toisille se tulee järkytyksenä, joka vie voimat pitkäksikin aikaa (Salk 1979, 12). Keskustelun, keskinäisen yhteyden sekä läheisyyden nähdään olevan parisuhteen kestävyyttä määritteleviä tekijöitä. Vuorovaikutuksen ja läheisyyden puuttuessa ongelmat voivat kasaantua, mikäli mieltä painavista asioista ei puhuta ääneen. (Riutta 2004, 7.) Taskisen (2005, 138) mukaan lapset osaavat yleensä aavistaa vanhempiensa eron etukäteen, sillä tunnelma perheessä voi edellä mainituista syistä olla kireä jo ennen erohakemuksen jättämistä.

Vanhempien ero ei aina tarkoita, että perheenjäsenten väliset suhteet hajoaisivat (Mäenpää & Poutiainen, 82). Vanhempien ja lasten välit voivat jopa parantua, mikäli

vanhemmilla on eron jälkeen enemmän aikaa lapsille. Ennen eroa lapsi ei välttämättä saa vanhemmilta tarvitsemaansa huomioita, mikä voi heikentää lapsen vuorovaikutussuhdetta vanhempiin. Tällöin ero voi toimia suhteita parantavana tekijänä. Jos vanhempien erottua lasten ei tarvitse tuntea epävarmuutta tulevaisuudestaan, voi heidän elämänsä muuttua rauhallisemmaksi (Mäkijärvi 1995, 106). Lapsi kaipaa varmuutta ja pysyvyyttä omaan arkeensa ja joskus vanhempien ero voi olla juuri sitä, mitä lapsi tarvitsee kasvunsa ja kehityksensä kannalta.

Ayalonin & Flasher (1997, 28) mukaan perheenjäsenten vastuualueet voivat eron myötä kokea muutoksia. Sen sijaan, että vanhemmat pitäisivät yhdessä huolta lapsista, täytyy heidän erottuaan kohdata tämä vastuu yksin. Eronneiden vanhempien täytyy kiinnittää enemmän huomiota lapsen hyvinvointiin ja lapsen asioiden hoitamiseen. Tämä voi olla vanhemmalle täysin uusi kokemus, mikäli toinen vanhempi on ennen eroa ollut päävastuussa lasten hyvinvoinnista.

Ero voi näkyä myös perheen sosiaalisten suhteiden verkostossa. Castrén (2009, 153) kertoo vanhemman yhteydenpidon entisen puolison sukulaisiin olevan yleisesti ottaen vähäistä. Lapsi voidaan nähdä riippuvaiseksi vanhempiensa aktiivisuudesta pitää yhteyttä sukulaisiin ja perhetuttaviin. Mikäli huoltajuus on myönnetty toiselle vanhemmalle, on yksinhuoltajan päätettävissä pysyykö lapsen sosiaalinen verkosto ennallaan. Lapsen lähiverkoston yhtäkkinen muuttuminen voi vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen ja käsitykseen vuorovaikutussuhteiden pysyvyydestä. Perheen ulkopuoliset aikuiset ovat yleensä korvaamaton tuki etenkin silloin, jos vanhemmilla ei ole voimavaroja lapsen tukemiseen.

Mäkijärven (1995, 13) mukaan vanhempien välinen riitely lasten huollosta, asumisesta sekä tapaamisoikeudesta yleensä hankaloittavat eroprosessia ja myös heikentävät perheen hyvinvointia. Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lasten oikeus olla yhteydessä siihen vanhempaan, jonka luona lapset eivät asu. Mikäli huoltajuusmuotona on yhteishuoltajuus, huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huollosta ja tekevät yhdessä myös lasta koskevat päätökset. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, 2 luku, 7 §.) Jo pelkästään vanhempien erilleen muuttaminen voi olla perheelle raskasta, minkä vuoksi vanhempien yhtenäinen päätöksenteko on tärkeää. Se, että vanhemmat pystyvät sopimaan huoltajuudesta yhteisymmärryksessä, nähdään olennaise-

na perheen hyvinvoinnin ja erosta selviytymisen kannalta. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 55.)

Vuonna 2012 Suomessa myönnettiin avioeroja yhteensä 13 040, mikä on vähemmän kuin vuonna 2011. Rekisteröityjen parisuhteiden eroja oli yhteensä 103. Vaikka eronneisuus hieman aleni, sen taso pysyi silti korkeana. (Tilastokeskuksen www-sivut 2013e.) Hämäläisen, Kääriäisen & Pölkin (2009, 11) mukaan kahden viimeisen sukupolven aikana erot ovat yleistyneet kaikissa länsimaissa. Eronneisuus on muuttanut ajatteluamme perheen kokoonpanosta, ja yhä useampi suomalainen perhe poikkeaaakin perinteisestä ydinperheestä. Avio- ja avoerot ovat ilmiö, joka liittyy jokaisen elämään joko omien kokemusten, lähipiirin, sukulaisten tai ystävien kautta.

3 ERON VAIKUTUKSET LAPSEN HYVINVOINTIIN

Suomessa vanhempien eron kokee noin 25 000 – 30 000 lasta vuodessa (Valjakka 2002, 39). Siihen, millä tavalla lapsi kokee muutoksen, vaikuttavat lapsen ikä, persoonallisuus, temperamentti, sukupuoli, kasvuhistoria sekä perheen rakenne (Ayalon & Flasher 1997, 40). Rankan kasvuhistorian omaava lapsi ei välttämättä koe eroa yhtä järkyttävänä kuin lapsi, joka on asunut ydinperheessä eikä ole joutunut kohtaamaan elämässään suuria vastoinkäymisiä. Myös eron yllätyksellisyys voi vaikuttaa lapsen suhtautumiseen. Blakesleen, Lewisin & Wallersteinin (2007, 47) mukaan jo ennen eroa vanhemmat saattavat esimerkiksi olla vaikeammin lasten saatavilla, tarjoavat lämpimän ruoan harvoin eivätkä välttämättä selviä kodin muista askareista. Tällöin eroon on osattu valmistautua, eikä se tule lapselle yllätyksenä.

Joskus lapsi ei reagoi vanhempiensa eroon. Tämä voi olla seurausta esimerkiksi lapsen sulkeutumisesta tai nopeasta sopeutumisesta uuteen elämään. Erkkilän, Holmbergin, Niemelän & Ylösen (2003, 10) mukaan aikuisen tulisi kiinnittää lapsen sulkeutuneisuuteen erityistä huomiota. Sulkiessaan eron mielestään, lapsi ei pääse leikin ja keskustelun avulla käymään läpi eron aiheuttamia tunteita. Joskus lapsi voi kokea eron hyvänä ja tervetulleena elämänmuutoksena. Ero voi olla lapselle myös suora-

nainen helpotus, mikäli hänellä on ollut salattuja ja negatiivisia tunteita toista vanhempaansa kohtaan: ”Tosiasiassa avioero joskus saattaa auttaa lasta pääsemään selville todellisista ja myös kielteisistä tunteistaan isäänsä tai äitiään kohtaan” (Ayalon & Flasher 1997, 69).

Lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät vaikeudet eivät aina liity vanhempien eroon, vaan oirehtimiselle voi löytyä myös muita syitä (Kääriäinen 2008, 80). Aggressiivisuutta, masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta löytyy muiltakin kuin eron kokeneilta lapsilta (Salk 1979, 85). Oirehtiminen voi liittyä esimerkiksi lapsen kaverisuhteissa ilmeneviin ongelmiin tai muihin asioihin, jotka eivät ole millään tavalla liitettävissä vanhempien eroon.

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan lapsen hyvinvointia vanhempien erotilanteessa hyvinvoinnin osa-alueiden kautta. Hyvinvoinnilla tarkoitetaan tilannetta, jossa ihmisellä on mahdollisuus tyydyttää olennaisimmat tarpeensa (Allardt 1976, 21). Se on fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvän olon tunnetta. Hyvinvointi muodostuu vuorovaikutuksesta, joka vallitsee ihmisen itsensä sekä hänen elinympäristönsä välillä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen [www-sivut](http://www.sivut) 2013a).

3.1 Psyykinen hyvinvointi

Ihmisen psyyke koostuu ajatuksista, itsetunnosta, minäkuvasta sekä oppimisesta (WHO 1997). Myös tunteet ovat osa ihmisen psyykettä. Lapsi voi pelätä tulevana hylätyksi niin erotilanteessa kuin sen jälkeenkin. Hän voi kadottaa luottamuksensa vanhempiin ja pelätä myös toisen vanhemman jättävän hänet. Lapsi voi tuntea myös syyllisyyttä, mikä voi näkyä lapsen käytöksessä esimerkiksi raapimisena ja puremisena. Syyllisyys voi johtua pienen lapsen itsekeskeisestä maailmankuvasta, sillä lapsi ajattelee olevansa toiminnan keskipiste ja voi siis pitää eroa omana syynään. Tässä olennaista on vanhempien ja muiden aikuisten merkitys lapsen kanssa keskustelemisessä. Jos lapselle ei kerrota eron oikeaa syytä, lapsi voi keksiä erilaisia selityksiä sisällään vallitsevaan ahdistukseen. Syyllisyyden sekä hylätyksi tulemisen pelko voivat aiheuttaa lapsessa myös tietoista pyrkimystä tunteiden piilottamiseen. (Salk 1979, 64-66.) Tilanne on hankala, sillä lapsen lähipiiri ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset

eivät pysty tukemaan lasta tarvittavalla tavalla, mikäli lapsi ei suostu näyttämään tunteitansa muille.

Salk (1979, 66) mainitsee, että lapselle on tyypillistä olla huolissaan vanhempiensa vaikeasta tilanteesta. Joissakin tapauksissa huolesta muodostuu lapsen hyvinvointia olennaisesti heikentävä tekijä. Jos lapsi ei ole aiemmin nähnyt vanhempiaan uupuneina ja riitaisina, voi eron vierestä seuraaminen saada lapsen huolestumaan vanhempiensa hyvinvoinnista ja samalla unohtamaan oman roolinsa lapsena. Lapset voivat myös tuntea häpeää vanhempiensa eron vuoksi, mikä on yleensä heijastusta vanhempien omasta asenteesta erotilanteeseen (Salk 1979, 68). Häpeä voi näkyä lapsen käytöksessä arkuutena puhua omista henkilökohtaisista asioista sekä ahdistuksesta perheeseen liittyvissä keskusteluissa. Häpeän tunne voi vaikuttaa myös lapsen itsetuntoon, mikäli hän ajattelee esimerkiksi päiväkodin lapsiryhmässä olevansa ainoa, jonka vanhemmat ovat eronneet. Lapsi voi pitää itseään huonompana tai arvottomampana muihin lapsiin verrattuna ja kokee sen vuoksi tarvetta sulkeutua vanhempien eroon liittyvissä asioissa.

Lapsen reagoiminen eroon on yksilöllistä, eikä erilaiset psyykkiset, fyysiset tai sosiaaliset oirehtimiset ole yleistettävissä. Käsiteltäessä eron vaikutuksia lapsen hyvinvointiin tulisi muistaa, että kirjallisuuden antama kuva oirehtimisesta ei päde jokaiseen lapseen. Ayalon & Flasher (1997, 58-63) ovat kuitenkin esittäneet erilaisia psyykkisiä oireita, joita lapsessa on usein havaittavissa vanhempien eroprosessin aikana. Ensinnäkin lapsi voi kokea epävarmuutta ja ahdistusta uudesta elämäntilanteesta sekä muuttuneista rutiineista. Lapset kaipaavat elämäänsä pysyvyyttä ja ennakoitavuutta, joita eron aikaansaama sekava tilanne heikentävät. Myös lapsen itsetunto ja minäkäsitys ovat vaarassa heikentyä hänen yrittäessään kieltää vanhempiensa eron. Lapsi ei yleensä ymmärrä eron syitä ja seurauksia, mikä saa lapsen hämmentyneeksi ja voi saada hänet epäilemään myös itseään. Ero aiheuttaa lapsessa usein myös vihan tunteita, jotka voivat näkyä lisääntyvinä tunteenpurkauksina ja konfliktitilanteina lapsen arjessa.

Pahimmillaan vanhempien ero voi aiheuttaa lapsessa psyykkisen trauman. Tämä on mahdollista etenkin silloin, jos lapsi on itse kokenut tai nähnyt perheväkivaltaa. Evansin (1984, 11) mukaan lapsen ensimmäisinä elinvuosina muodostuneella psyyk-

kisellä traumalla voi olla vaikutuksia lapsen myöhempään elämään. Lapsen voi esimerkiksi olla vaikeampi muodostaa vuorovaikutussuhteita toisiin ihmisiin ja hänen kiintymyssuhteensa voivat olla heikkoja. Vanhempien erosta aiheutuneen psyykkisen trauman kokenut lapsi voi esimerkiksi elää pelokkaassa kiintymyssuhteessa läheisiinsä, jolloin hän ei kykene luottamaan itseensä ja muihin ihmisiin (Väestöliiton www-sivut 2013). Lapsella psyykkinen trauma ei kuitenkaan synny kovin helposti, ja Sinkkonen (1999, 172) toteaaakin perhekriisin laukeamisen yleensä poistavan lapsen rajunkin oirehtimisen.

3.2 Fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi

Ihmisen fyysisen terveyden voidaan nähdä koostuvan levosta, fyysisestä mukavuudesta sekä energiasta (WHO 1997). Salk (1979, 73) kertoo vanhempien eron voivan vaikuttaa lapsen fyysiseen hyvinvointiin, vaikuttaen esimerkiksi lapsen unen laatuun. Riittämätön unen määrä voi näkyä lapsen arjessa levottomuutena tai päinvastoin jaksamattomuutena arjen askareissa. Unettomuutta esiintyy etenkin silloin, kun lapsi on epävarma asumisjärjestelyistä eli siitä, kenen luona hän tulee vanhempien eron jälkeen asumaan. Lapsessa voi ilmetä ruokahaluttomuutta ja vatsavaivoja, mikäli lapsi on kykenemätön käsittelemään tunteitaan muilla keinoilla. Myös vuoteen kastelu nähdään lapsen keinona käsitellä vanhempien erosta aiheutuneita tunteita (Sinkkonen 1999, 185).

Ayalon & Flasher (1997, 50) ovat huomanneet lapsen keskittymiskyvyn heikkenemisen yhteyden vanhempien eroon. Kun lapsen energia kuluu eron käsittelyyn leikin ja kuvitelmien avulla, ei intoa välttämättä riitä kotona ja päivähoidossa vaadittavien askareiden hoitoon. Uuden elämäntilanteen aiheuttama sekavuus ja epävarmuus voivat uuvuttaa lasta ja näkyä hänessä fyysisen uupumisen lisäksi myös päivittäisinä itku-kohtauksina (Salk 1979, 73).

Vanhempien ero voi vaikuttaa psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin lisäksi lapsen sosiaaliseen hyvinvointiin. Sosiaalinen hyvinvointi koostuu vuorovaikutussuhteista ja ihmisen saamasta sosiaalisesta tuesta (WHO 1997). Keltikangas-Järvisen (2012, 51) mukaan sosiaalisella kyvykkyydellä tarkoitetaan kykyä olla vuorovaikutuksessa tois-

ten ihmisten kanssa sekä kykyä rakentaa ja ylläpitää ystävyyssuhteita. Vanhempien eron myötä lapsen luottamus läheisiin ihmisiin saattaa horjua (Blakeslee ym. 2007, 63). Muuttaminen uuteen kotiin toisen vanhemman kanssa voi tuntua epätodelliselta ja raskaalta etenkin silloin, jos lapsi on asunut koko elämänsä yhdessä perheensä kanssa. Lapsi voi alkaa epäillä ympäristöään ja läheisiään, ja olla epävarma uuden tilanteen pysyvyydestä. Varovaisuus voi näkyä ongelmina lapsen vuorovaikutussuhteissa, jos lapsi on eron myötä selkeästi menettänyt luottamuksensa toisiin ihmisiin.

Ayalon & Flasher (1997, 58) kertovat vanhempien eron kokeneiden lasten sosiaalisten tilanteiden välttelystä sekä epäonnistumisten tavoittelemisesta. Lapsi voi vetäytyä syrjään lapsiryhmissä ja olla haluton osallistumaan yhteisiin leikkeihin. Lapsi voi myös tahallisesti hakea epäonnistumisia päivähoiton askareissa ja vuorovaikutustilanteissa muiden kanssa, mikä voi lisätä konfliktitilanteita lapsiryhmässä. Tarkoituksellinen epäonnistumisten hakeminen voi johtua lapsen huomion tarpeesta, mikäli häntä ei ole tuettu eron käsittelemisessä tai hän kokee olonsa ulkopuoliseksi eroprosessissa.

3.3 Lapsen iän, sukupuolen ja persoonan merkitys erosta selviytymiseen

Lapsen ikä vaikuttaa yleensä siihen, miten hän kokee erilaiset elämänmuutokset. Ayalonin & Flasherin (1997, 40) mukaan etenkin tiettyyn ikävaiheeseen kuuluvan kehitysvaiheen läpikäyminen samanaikaisesti vanhempien eron kanssa voi tuntua haastavalta. Erkkilän ym. (2003, 22) mukaan jo muutaman viikon ikäisissä lapsissa voidaan havaita oirehtimista liittyen stressaavaan elämäntilanteeseen. Pienen lapsen keho voi jäykistyä, hän voi olla itkuinen tai sulkeutua sosiaalisissa tilanteissa. Esimerkiksi vanhempien riitely ja huutaminen voivat pelottaa ja aiheuttaa nimenomaan pienessä lapsessa tämän tyyppistä oirehtimista.

Taskinen (2005, 139) toteaa, että alle kouluikäisten lasten olemuksessa ja käytöksessä voidaan huomata masentuneisuutta ja levottomuutta. Tämän ikäisten lasten kehitys voi taantua, ja he voivat aloittaa peukalon imemisen tai vuoteen kastelun uudelleen. Evansin (1984, 20) mukaan fyysinen kontakti hoitajiin, viha, kätttyisyys ja esi-

neiden heittäily ovat myös tyypillistä käyttäytymistä kyseiseen ikäluokkaan kuuluville lapsille. Myös uniongelmat kuten heräily ja painajaiset ovat pienten lasten keinoja eron käsittelemiseen (Debord 1997). Ayalonin & Flasherin (1997, 40) mukaan päiväkotikäiset lapset voivat olla hätäntyneitä ja unohdella sanoja. Lapsen leikeistä voi tulla passiivista ja mielikuvituksetonta, ja he voivat hakea enemmän huomiota aikuisilta. Evansin (1984, 20) mukaan etenkin 4-5 -vuotiailla lapsilla vanhempien ero voi näkyä myös itsetunnon laskuna.

Pienet lapset eivät pelkää näyttää tunteitaan ja yleensä heidän käytöksestään onkin helppo havaita eron aiheuttamat stressaantumisen merkit. Kouluikäisellä lapsella oireet ovat yleensä vaikeammin huomattavissa. Taskisen (2005, 139) mukaan kouluikäisillä on tapana sulkeutua tai siirtää kotona ilmenevät ongelmat ystävyssuhteisiin. Itsenäistymisiässä olevien nuorten käytöshäiriöt voivat lisääntyä ja käsittelemättömät tunteet voivat aikaansaada rikollisuutta. Myös koulunkäyntiongelmat ovat yleisiä, mikä näkyy runsaina poissaoloina tai konfliktitilanteina opettajien kanssa. Ayalonin & Flasherin (1997, 42) mukaan vuorovaikutuskykyjen heikkeneminen sekä pakenemis- ja kiusaamiskäyttäytyminen voivat lisääntyä nimenomaan kouluikäisillä lapsilla. Pakottava tarve saada eronneet vanhemmat palaamaan takaisin yhteen sekä paineet liian varhaisesta aikuistumisesta ovat myös tyypillisiä kouluikäisiä lapsia koettelevia tunteita vanhempien eroprosessin aikana (Debord 1997).

Iän lisäksi myös lapsen sukupuolen nähdään vaikuttavan siihen, miten hän suhtautuu vanhempiensa eroon. Sinkkosen (2005, 127) mukaan tytöt voivat ahdistua tai masentua ja ovat usein sulkeutuneita. Tytön kokema tuska voi jäädä helposti myös aikuiselta huomaamatta. Pojilla ahdistus ilmenee käytökseen liittyvinä ongelmina, kuten esimerkiksi aggressiivisuutena. Sinkkosen (2005, 127) mukaan temperamentiltaan haastavat lapset oireilevat enemmän ja myös heidän toipumisensa voi viedä enemmän aikaa kuin niiden lasten, jotka ovat temperamentiltaan helpompia ja sopeutuvat uusiin tilanteisiin nopeasti.

3.4 Vanhempien toiminnan vaikutus lapsen hyvinvointiin

Lapsen suhde eronneisiin vanhempiin vaikuttaa olennaisesti lapsen hyvinvointiin eron aikana ja sen jälkeen (Evans 1984, 24). Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde voi olla avaintekijänä lapsen selviytymiselle. Lapsen sopeutuminen uuteen tilanteeseen nähdään riippuvaiseksi vanhempien antamasta tuesta.

Aina hyväkään suhde lapsen ja vanhemman välillä ei kuitenkaan takaa sitä, että lapsi saa vanhempien erotessa tarvitsemaansa apua. Hellsten (2005, 165) kertoo uupuneiden vanhempien jaksamattomuudesta antaa lapselle henkistä tukea. Mikäli ero on kuormittava ja riitaisa, vanhemmalla ei välttämättä riitä voimavaroja lapsen kuuntelemiseen. Kati-Pupitan (2011, 56) mukaan hyvää vanhemmuutta kuvaa se, että aikuinen pystyy joustamaan omien voimavarojensa vähäisyydestä huolimatta, pitääkseen huolta lapsesta sekä tarjoamaan hänelle turvaa ja lohdusta. Suhde vanhempiin on yleensä lapsen merkittävin vuorovaikutussuhde, ja sen heikentyminen voi olla lapselle hyvinvointia olennaisesti laskeva tekijä.

Mitä vaikeampi ja riitaisampi ero on, sitä helpommin lapsi voi joutua osaksi vanhempiensa välisiä riitoja (Salk 1979, 115). Riiteleminen voi aiheuttaa lapsessa pelkoa ja epävarmuutta omasta fyysisestä turvallisuudesta. Erotessaan vanhemmat voivat myös tietoisesti käyttää lasta apuvälineenä toisen vanhemman satuttamiseksi ja asettaa lapsen pelinappulaksi erotilanteeseen (Hellsten 2005, 164). Salon (2009, 107) mukaan olennaista vanhempien riitelyssä ei ole riitojen määrä vaan niiden sopiminen. Hyvän esimerkin näyttäminen luo lapselle turvallisuuden tunteen ja opettaa myös lasta itseään toimimaan konfliktitilanteissa oikealla tavalla.

Warshakin (2012, 17) mukaan eronnut vanhempi voi tietoisesti yrittää vieraannuttaa lasta toisesta vanhemmasta, eikä välien katkeamisen aikaansaava vanhempi osaa ajatella tätä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Vieraannuttamisessa lapsi pakottaa itsensä piilottamaan myönteiset tunteensa torjutusta vanhemmastaan. Samalla hän jättää käsittelemättä vanhempaan liittyviä tunteita ja ajatuksia, ja joutuu pakon edessä keksimään syitä tämän vihaamiseen. Sinkkosen (2005, 130) mukaan tämä voi vaikuttaa negatiivisesti myös lapsen omaan itsetuntoon. Lapsi hakee vanhemmiltaan mallia oman identiteettinsä ja minäkuvansa muodostamiseen. Kun lapsi joutuu ajattelemaan

negatiivisesti toisesta vanhemmastaan, voi se vaikuttaa myös lapsen käsitykseen itsestään.

Blakesleen ym. (2007, 45) mukaan lapsi voi joutua vanhempien eroprosessin aikana ottamaan aikuisen roolin. Seuraukset lapsuudelle voivat olla vahingolliset, mikäli vanhemmat eivät anna lapselle mahdollisuutta käyttäytyä ikätasonsa mukaisesti. Lapsi voi sääliä vanhempiansa olotilaa ja pyrkiä pelastamaan heidät olemalla reipas ja aiheuttamalla vanhemmille mahdollisimman vähän vaivaa. Lapsi joutuu vanhempien voimattomuuden vuoksi ottamaan aikuisen roolin, eikä näin ollen pääse purkamaan omaa ahdistustaan. Lapsen ennenaikainen aikuistuminen voi näkyä lapsen oirehtimisena niin lapsuusiässä kuin vielä aikuisenakin. Kun lapsi ei saa elää lapsuuttaan ikätasonsa mukaisesti, voi häneltä jäädä tärkeitä lapsuuteen liittyviä vaiheita kokematta.

4 LAPSEN TUKEMINEN

4.1 Päivähoito, varhaiskasvatus ja lastentarhanopettaja

Varhaiskasvatus koostuu lapsen hoidosta, kasvatuksesta sekä opetuksesta. Suomessa jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on lakisääteinen oikeus kunnalliseen päivähoitopaikkaan ja kotihoidon tai yksityisen hoidon tukeen. Päivähoitoa voidaan toteuttaa joko päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai esimerkiksi leikkitoimintana. (Terveystieteiden tutkimuskeskuksen www-sivut 2013b.)

Hellmann-Suomisen ym. (2009, 89) mukaan päivähoidon tehtäviin kuuluu tarjota lapselle lämpimät ja jatkuvat ihmissuhteet sekä tukea hänen älyllistä, esteettistä sekä uskonnollista kasvatustaan. Päivähoito tukee lapsen tasapainoista kehitystä ja toimii yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa (Laki lasten päivähoidosta 1983/304, 2a §). Näiden tehtävien toteutuminen korostuu eroprosessin aikana, jolloin lapsi ja vanhemmat tarvitsevat erityistä huomiointia ja tukea. Etenkin lapsen kehityksen tukeminen keskustelun ja läsnäolon avulla sekä vanhempien kanssa yhteistyössä toimiminen ovat tärkeitä selviytymisen kannalta. Yhdessä hoitajat ja vanhemmat takaavat lapsel-

le turvallisen kasvun ja kehityksen. Suhdetta, jossa aikuiset sitoutuvat lapsen kehityksen tukemiseen kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi. Kasvatuskumppanuus perustuu hoitohenkilökunnan ja vanhempien väliseen dialogiin, jonka nähdään kehittyvän arjen tilanteissa. (Hellmann-Suominen ym. 2009, 118.) Kasvatuskumppanuuden avulla eronneet vanhemmat ja päivähoidon henkilökunta pystyvät yhdessä auttamaan lasta selviytymään vaikeassa elämäntilanteessa. Aikuisten muodostama tukiverkosto antaa lapselle mahdollisuuden käsitellä tunteitaan niin kotona kuin päivähoidossa siten, ettei hänen tarvitse pelätä jäävänsä huomiotta erotilanteessa.

Lastentarhanopettajan työnkuvaan kuuluvat opetukseen liittyvät tehtävät, lapsiryhmien ohjaaminen, psykososiaalinen työ sekä yhteistyö vanhempien kanssa. Lastentarhanopettajan tehtävänä on myös huolehtia erityistä tukea tarvitsevien lasten tuensaamisesta sekä suunnitella ja kehittää päiväkodin toimintaa. (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 45.) Lastentarhanopettaja vastaa yleensä koko tiimiyksikön toiminnasta. Tästä huolimatta hän kuitenkin osallistuu myös päiväkodin jokapäiväisen arjen pyörittämiseen. (Hellmann-Suominen ym. 2009, 95.) Lastentarhanopettajilla ja muulla päivähoidon henkilökunnalla on suuri rooli lapsen kohdatessa perheen hajoamiseen liittyvän kriisin. Joskus opettaja voi olla lapsen elämässä ainoa aikuinen, jolle lapsi kokee voivansa puhua vaikeista asioista (Ayalon & Flasher 1997, 51). Päivähoidon henkilökunnan antama tuki on erityisen tärkeää silloin, kun lapsi ei saa kotona tarvitsemaansa huomiota. Jo pelkkä läsnäolo ja kuunteleminen voivat tuoda lapselle paremman mielen ja tukea häntä uuteen elämäntilanteeseen sopeutumisessa.

4.2 Lapsen tukeminen ja lasta suojaavat tekijät

Vanhempien, lapsen lähipiirin ja päivähoidon henkilökunnan tulee huolehtia siitä, että lapsen hyvinvointi toteutuu eroprosessin aikana ja sen jälkeen. Lapsen voimavarat eivät ole yhtä suuret kuin aikuisella. Tämän vuoksi lapsi tarvitsee ympärilleen paljon turvallisia aikuisia, joiden kanssa käsitellä eron aiheuttamia tunteita. (Sosiaaliportin www-sivut 2013.) Mattilan (2011, 23) mukaan lapsen tukemisen ei aina tarvitse olla keskustelua vanhempien eron aiheuttamasta olotilasta ja tunteista. Myös arkiset vuorovaikutustilanteet kotona ja päiväkodissa tuottavat lapselle turvallisuuden tunnetta. Aina lapsen tukeminen kriisin aikana ei kuitenkaan onnistu toivotulla tavalla.

la, johtuen esimerkiksi vanhempien jaksamattomuudesta kiinnittää huomiota lapsen hyvinvointiin.

Vanhempien erottua lasta ei saa jättää yksin ajatustensa kanssa. Mikäli vanhempien voimavarat ovat riittämättömät lapsen tukemiseen, tulisi lapsella olla muita aikuisia tukemassa häntä (Taskinen 2005, 141). Tukijat voivat olla esimerkiksi sukulaisia, perhetuttavia tai muita aikuisia, jotka ovat lapselle ennestään tuttuja. Päivähoidolla on rajalliset keinot lapsen auttamisessa, sillä ammattilaiset eivät voi tukea lasta muualla kuin päiväkodin ympäristössä. Varhaiskasvattajien antama tuki ei ole riittävää, mikäli lapsi ei voi käsitellä eron aiheuttamia tunteita kotiooloissa. Kääriäisen & Niemelän (2008, 57) mukaan mitä enemmän lapsella on tukiverkostoa ympärillään, sitä helpompi lapsen on myös käsitellä eroa. Sukulaisten ja ystävien läsnäolo saavat lapsen parhaimmassa tapauksessa avautumaan omista tunteistaan ja ajatuksistaan. Lapsen voi myös olla helpompi puhua erosta perheen ulkopuoliselle henkilölle, etenkin jos lapsen luottamus vanhempiin on eron myötä horjunut.

Tärkeää vanhempien eron kokeneen lapsen tukemisessa on osoittaa, että ymmärtää lapsen tunteita ja hyväksyy ne. Lapsen täytyy antaa tuntea erilaisia tunteita vapaasti, eikä yrittää estää niiden esille tulemistä. Lasta tulee myös kuunnella. Vaikka aikuiset pääosin päättävätkin lapseen liittyvistä asioista, kuten esimerkiksi asumispaikasta, tulisi lapsen mielipide siitä huolimatta ottaa huomioon (Taskinen 2005, 143).

Rakentavan keskustelun käyminen lapsen kanssa on olennaisessa osassa lapsen selviytymisprosessissa. Lapsen omien voimavarojen hyödyntäminen ja positiivisten ulottuvuuksien etsiminen auttaa lasta hyväksymään eron aiheuttaman elämänmuutoksen. (Kääriäinen & Niemelä 2008, 45.) Pohdittaessa keskustelun merkityksestä lapsen sopeutumisen kannalta, olennaista Erkkilän ym. (2003, 110) mukaan on ilmaista asiat lapselle mahdollisimman yksinkertaisesti. Selkeät ja yksinkertaiset termit sekä kysymykset auttavat lasta ymmärtämään hankalalta tuntuvan asian. Lapsen tenttaaminen ja hänelle outojen sanojen käyttäminen kuormittavat lasta entisestään, minkä vuoksi lähestymistapaan ja lapsen omaan haluun keskustella vanhempien eroon liittyvistä asioista tulisi aina kiinnittää erityistä huomiota.

Aikuisen tehtävä on pyrkiä kohottamaan lapsen itsetuntoa vuorovaikutuksen avulla. Kun lasta kohtaan osoitetaan luottamusta ja tuodaan esille positiivisia asioita, voi sillä olla suuri merkitys lapsen itsetunnolle. (Lasten keskus 2007, 5-32.) Vanhempien erotessa lapsi voi tuntea olonsa petetyksi ja ajatella eron johtuvan hänestä. Tässä tilanteessa vanhempien valppaus kertoa lapselle eroon johtaneista syistä on Kääriäisen & Niemelän (2008, 39) mukaan erityisen tärkeää, mutta aina se ei valitettavasti toteudu. Lapsi voi jäädä yksin syyllisyyden tunteensa kanssa. Kehuminen ja alentuneen itsetunnon kohottaminen ovat olennaisia lapsen omanarvontunteen kohentumisen kannalta, koska lapsi saa näin varmuutta omalle toiminnalleen ja kokee itsensä tärkeäksi.

Kääriäinen & Niemelä (2008, 50-58) kuvaavat tekijöitä, jotka suojaavat lasta vanhempien eron aikana ja sen jälkeen. Etenkin perheessä elettyvällä arjella nähdään olevan suuri merkitys lapsen selviytymisen kannalta. Mitä tutumpana lapsen arki pysyy, sitä nopeammin hän todennäköisesti tulee toipumaan vanhempiensa erosta. Arki luo lapselle turvallisuuden tunteen ja se voi sekavan elämäntilanteen aikana olla ainut asia, mihin lapsi voi tukeutua ja minkä hän kokee pysyväksi.

Kääriäisen & Niemelän (2008, 53) mukaan se, kuinka hyvin lapsi sopeutuu uusiin tilanteisiin, vaikuttaa myös kykyyn selviytyä vanhempien erosta. Jos lapsi ei ole tottunut muutoksiin, voi mikä tahansa kriisi tuntua ylitsepääsemättömän vaikealta. Lapsen kasvuhistoria ja vastoinikäymisten määrä sekä niistä selviytyminen vaikuttavat siis yleensä myös erotilanteen kokemiseen. Lapsen voi olla vaikea hyväksyä eroa myös hyvästä sopeutumiskyvystä huolimatta, eikä se siis aina tarkoita, että lapsi tulee tottumaan uuteen tilanteeseen ilman oirehtimista ja tuen tarvetta.

Vanhempien ero voi vaikuttaa lapsen läheisyyden tarpeeseen esimerkiksi silloin, jos lapsi ei saa erotilanteessa tarvitsemaansa huomiota. Kosketuksen merkitys on Kääriäisen & Niemelän (2008, 53) mukaan kriisin kohdanneelle lapselle tärkeää, koska se saa hänet tuntemaan olonsa arvokkaaksi ja rakastetuksi. Aikuisen antama läheisyys ja läsnäolo suojaavat lasta eron vaikutuksilta, ja antavat lapselle turvallisen olo-tilan. Aikuisten antaman tuen lisäksi myös jotkut lapsen omista persoonallisuuden piirteistä suojaavat häntä eron negatiivisilta vaikutuksilta. Muun muassa hyvillä vuorovaikutustaidoilla nähdään olevan positiivinen vaikutus lapsen selviytymiseen (Kää-

riäinen & Niemelä 2008, 54). Päivähoitokavereiden antama sosiaalinen tuki auttaa lasta vaikeiden asioiden käsittelyssä ja niiden hyväksymisessä. Heikot vuorovaikutustaidot voivat helpommin aiheuttaa lapsen sulkeutumisen ja puhumattomuuden, mikäli lapsi ei ole tottunut puhumaan omista asioistaan muiden lasten tai päivähoiton työntekijöiden kanssa.

Mäkijärven (1995, 54) mukaan silloin, kun lapsella on vanhempien erosta johtuvia tuskatiloja, aggressiivisuutta tai muuta tavallisesta poikkeavaa käytöstä, tulisi aikuisen olla yhteydessä ammattilaiseen. Ammattilaisen avun ei Erkkilän ym. (2003, 30) mukaan tarvitse aina olla terapiaa. Tarjolla olevien neuvontapalvelujen, kuten perheneuvonnan hyödyntäminen voi jo yksinään riittää auttamaan lasta vanhempien eron käsittelemisessä.

Joskus pelkkä neuvontapalvelujen antama tuki ei kuitenkaan riitä. Erkkilä ym. (2003, 35) esittelevät erilaisia terapeutisia keinoja lapsen auttamiseen. Musiikin avulla lapsi voi käsitellä vanhempien eron aiheuttamia tunteita ja samalla hän voi saada lisää rohkeutta omien ajatustensa ilmaisemiseen. Musiikkiterapeutin tehtävä on auttaa lasta sopeutumaan uuteen elämään. Musiikkiterapian ja erilaisten toiminnallisten terapioiden lisäksi on olemassa myös vertaisryhmiä, joiden toimintaan lapsi voi osallistua kriisin kohdattuaan. Kyseiset ryhmät ovat suunniteltu lapsille, jotka ovat kokeneet elämänsä aikana sellaista, jonka läpikäymiseen tarvitsevat ammattilaisen apua ja muiden lasten vertaistukea. Vertaisryhmätoiminta voi sisältää tavallista kerhotoimintaa, opetusta ja leikkiä, mutta näiden lisäksi kerhoilla on usein myös terapeutisia vaikutuksia. (Erkkilä ym. 2003, 90.)

Kotona ja päivähoidossa luettavilla satukirjoilla voi olla suurikin merkitys lapsen eheytymisprosessissa. Erilaisten satujen ja leikkien avulla lapsi pystyy turvallisella tavalla kokemaan ja kuvittelemaan asioita, ilman että ne koskettavat häntä henkilökohtaisesti. (Erkkilä ym. 2003, 135.) Vanhempien eroa käsittelevä kirjallisuus on helppo ja turvallinen keino lähestyä asiaa painostamatta lasta ja tekemättä hänen oloaan epämukavaksi. Satujen ja leikkien avulla lapsi ei joudu tilanteeseen, jossa hänet pakotettaisiin käsittelemään eroa, vaan hän saa itsenäisesti päättää käsiteltävien asioiden laadusta ja määrästä. Mikäli lapsi on sulkeutunut ja haluton keskustelemaan

erosta, satukirjat voivat olla aikuisen keino päästä lähemmäs lapsen ajatusmaailmaa eroprosessin aikana.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Opinnäytetyön aiheen suunnittelu alkoi syksyllä 2012. Valitsin lapsen hyvinvointia eroprosessin aikana käsittelevän aiheen, koska on ajankohtaista tutkia kyseisen elämänmuutoksen vaikutuksia lapsen tunnemaailmaan ja käytökseen. Suuri osa päiväkodissa olevista lapsista asuu kahdessa kodissa ja mahdollisesti jopa kahden eri perheen kanssa. Oirehtiminen voi näkyä lapsessa eron eri vaiheiden aikana, mutta erityisesti eron ollessa tuore. Sain tutkimusluvan opinnäytetyön tekoon Porin varhaiskasvatuspäälliköltä joulukuussa 2012, ja tutkimusprosessini jatkui syksylle 2013 saakka.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia lastentarhanopettajien havaintoja vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvoinnista päiväkodissa sekä sitä, miten lapsia näissä tilanteissa tuetaan. Tavoitteena on tuottaa tietoa oireiden havaitsemiseen ja antaa välineitä lapsen auttamiseen. Ennakko-oletukseni tutkimustuloksille on, että lapset oireilevat vanhempiensa eroon joko positiivisesti tai negatiivisesti. Mikäli ero ei ole lapselle hankala tai hän kokee sen helpotuksena, voi lapsen käytös päiväkodissa pysyä entisellään. Uskon, että ero voi vaikuttaa lapsen sosiaalisiin suhteisiin aiheuttaen konfliktitilanteita ja syrjäytymistä. Tutkimuksessani on kuitenkin huomioitava, että kaikki vanhempien eron kokeneen lapsen käyttäytymisen muutokset eivät välttämättä johdu erosta, sillä lapsi voi käyttäytyä poikkeavasti myös muiden syiden vuoksi. To-teutan tutkimuksen kuitenkin sen ajatuksen pohjalta, että haastatteleman lastentarhanopettajat tunnistavat vanhempien eron kokeneen lapsen oireilun ja kykenevät erottamaan sen muusta poikkeavasta käytöksestä.

5.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvointi ilmenee päiväkodissa?
2. Miten lastentarhanopettajat tukevat vanhempien eron kokeneita lapsia päiväkodissa?

5.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston hankinta

Valitsin tutkimukseeni kvalitatiivisen lähestymistavan, jossa asioiden tulkinta ja niiden ymmärtäminen ovat olennaisella sijalla. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää yksilöä paremmin sekä lisätä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Soininen 1995, 34-35.) Laadullinen tutkimus on todellisen elämän kuvaamista, jossa kohdetta pyritään tulkitsemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia, jossa lähtökohtana on aineiston yksityiskohtainen tutkiskelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2006, 155.) Kvalitatiivinen tutkimusote antoi mahdollisuuden käsitellä eroon ja lapsen hyvinvointiin liittyviä asioita vapaasti ja kokonaisvaltaisesti. Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimusote ei olisi antanut tutkimukselleni samanlaisia vapauksia, enkä olisi päässyt tutkimaan ilmiötä laajasti ja samalla kuitenkin yksityiskohtaisesti. Kvalitatiivinen tutkimus antoi tilaisuuden eron vaikutusten ja lapsen tukemisen pohtimiselle ja ymmärtämiselle, ja vastasi samalla myös muihin kyseisestä ilmiöstä koskeviin kysymyksiin.

Aineistonkeruumenetelmänä käytin tutkimushaastattelua, joka osoittautui tälle tutkimukselle oivalliseksi tiedonkeruumenetelmäksi. Esimerkiksi kvantitatiiviselle tutkimukselle tyypillinen kyselylomake olisi rajoittanut ilmiön tutkimista olennaisella tavalla. Tutkimushaastattelun muotona käytin teemahaastattelua, joka asettuu strukturoidun eli täysin valmiiksi suunnitellun ja strukturoimattoman eli vapaamuotoisen haastattelun välimaastoon. Eskola (2007, 33) näkee teemahaastattelun vapaamuotoisena keskusteluna, jota ohjaavat ennalta määrätyt teemat. Teemat toivat haastatteluiden sisällölle liikkumavaraa, joka oli tutkimukseni kannalta tärkeää. Teemahaastattelun ansiosta sain myös tietoa, jota en osannut tutkimukseltani etukäteen odottaa. Toeutin tutkimushaastattelut ryhmähaastatteluina, joissa tietoa kerätään haastateltavilta

samanaikaisesti. Toisten lastentarhanopettajien läsnäolo ja kommentit saivat haastattelvat ottamaan esille asioita, jotka eivät välttämättä yksilöhaastatteluissa olisi muistuneet mieleen.

Toteutin haastattelut sattumanvaraisesti valituissa kolmessa päiväkodissa, yhteensä seitsemälle lastentarhanopettajalle. Haastattelin lastentarhanopettajia, koska tulen opinnoista valmistumisen myötä saamaan myös lastentarhanopettajan pätevyyden. Lastentarhanopettaja on suurimmassa vastuussa lapsen ohjauksesta ja opetuksesta, minkä vuoksi en ottanut haastatteluihin mukaan esimerkiksi lastenhoitajia.

Ensimmäiseen haastatteluun osallistui kaksi, toiseen kolme ja viimeiseen kaksi lastentarhanopettajaa. Ensimmäinen haastattelu toteutettiin päiväkodin kahvihuoneessa, jossa ei ilmennyt häiriötekijöitä. Toinen haastattelu toteutettiin toimistohuoneessa, joka oli myös otollinen paikka keskustelun käymiselle. Kolmas haastattelu jouduttiin tilan puutteesta johtuen toteuttamaan päiväkodin käytävällä, mikä hieman heikensi nauhurilla olevan äänen laatua. Tämä ei kuitenkaan olennaisesti vaikuttanut itse haastattelutilanteeseen tai aineiston analysointiin. Haastattelut sujuivat odotetulla tavalla ja sain niistä tutkimuskysymyksiäni vastaavaa materiaalia. Ennen haastattelun aloittamista kertasin haastateltaville tutkimukseni lähtökohdat ja tutkimuskysymykseni. Nauhoitin haastattelut nauhurille, jonka lisäksi kirjoitin käydyistä keskusteluista muistiinpanot.

Teemahaastatteluissa käyttämäni teemat olivat:

1. Vanhempien eron vaikutus lapsen psyykkiseen hyvinvointiin.
2. Vanhempien eron vaikutus lapsen fyysiseen hyvinvointiin.
3. Vanhempien eron vaikutus lapsen sosiaaliseen hyvinvointiin.
4. Eri-ikäisten lasten reagoitavat vanhempien eroon.
5. Vanhempien eron kokeneen lapsen tukeminen päiväkodissa.

5.4 Aineiston analyysi

Nauhoitin haastattelut nauhurille, jonka jälkeen litteroin aineiston tietokoneelle. Aineiston analyysivaiheessa käytin apunani sisällönanalyysia, jossa tutkittava aineisto

kerätään tiiviiseen muotoon. Sisällönanalyysin tarkoituksena on muodostaa selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä. Käytin tutkimusmateriaalin analyysissä aineistolähtöistä eli induktiivista analyysia, jossa vastaus tutkimuskysymykseen saadaan aineiston ryhmittelyn avulla. (Hirsjärvi ym. 2006 108-112.)

Aloitin sisällönanalyysin muodostamisen redusoimalla eli pelkistämällä haastatteluaineiston helpommin käsiteltävään muotoon. Muutin informaation tiivistettyyn muotoon, jolloin kaikki tutkimuskysymyksiäni koskevat tiedot karsiutui pois. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä yhdistin samaa asiaa tarkoittavat lauseet omaksi ryhmäkseen ja annoin sille yhdistävän käsitteen. Tämän jälkeen abstrahoin aineiston eli muodostin pelkistetyistä ilmauksista alaluokat. Tässä käytin apunani teemoittelua, jonka avulla analysoitava aineisto ryhmitellään aihepiirin mukaisesti. (Sarajärvi & Tuomi 2006, 93-108.)

Analysoidessani tutkimusaineistoa sain ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä eli siitä, miten vanhempien ero näkyy lasten hyvinvoinnissa päiväkodissa muodostettua yhteensä kaksikymmentäneljä pelkistettyä ilmausta. Seuraavaksi muodostin yksittäisistä käsitteistä ryhmät eli alaluokat, jolloin jaoin samaan kokonaisuuteen kuuluvat käsitteet samaan alaluokkaan. Alaluokkia muodostui yhteensä viisi. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä käsitelinkin myös haastatteluaineistosta esille nousseita tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee vanhempiensa eron. Analysoin myös toisen tutkimuskysymyksen edellä mainitulla tavalla. Seuraavissa kappaleissa olen kuvannut esimerkkinä ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä tehtyä sisällönanalyysia. Analyysimatriisit ovat kokonaisuudessaan liitteinä 1-10.

5.4.1 Näyte alkuperäisilmauksista ja niiden pelkistetyistä ilmauksista ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
”Lapset ovat surumielisempiä.”	Suru
”Riidat muiden lasten kanssa kun ei jakseta sosiaalista toimintaa.”	Riidanhaluisuus
”Lapsella voi olla likaiset tai rikkinäiset vaatteet tullessaan toiselta vanhemmalta.”	Hygienia

”Voi ilmetä vessassa hyppäämistä tai muita oireita, esimerkiksi rokkoo siirtymätilanteen läheisyydessä.”	Jännitys
”Pieni lapsi voi taantua. Tutti voi tulla takaisin, yökastelu voi alkaa tai puhe voi muuttua vauvamaiseksi.”	Taantuminen

5.4.2 Näyte pelkistetyistä ilmauksista ja niiden alaluokista ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat
Suru	Tunteet
Riidanhaluisuus	Käyttäytyminen
Hygienia	Olemus
Jännitys	Fyysiset oireet
Taantuminen	Kehitys

6 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimusetiikka liittyy tutkijan toimintaan eli muun muassa siihen, miten aineisto on kerätty ja analysoitu sekä miten tutkimustulokset on esitetty. Myös aiheen valintaa voidaan pohtia eettisyyden kannalta. Tutkijan tulee tutkimuksessaan selkeyttää, miten ja miksi kyseinen aihe on valittu. Eettisesti oikein toimiva tutkija huolehtii myös tutkimuksensa hyvistä tieteellisistä käytännöistä. Tieteellisen käytännön loukkauksia voivat olla esimerkiksi muiden tutkimusten vähättely, tutkimustulosten huolimaton raportointi tai vääristeltyjen ja keksittyjen lainauksien käyttäminen. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 127-133.)

Eettisyys näkyy omassa tutkimuksessani aineiston keruussa ja sen käsittelyssä. Haastateltavat olivat päiväkodin lastentarhanopettajia ja tutkimuksen kohderyhmänä päiväkodissa olevat vanhempien eron kokeneet lapset. Valitsin haastateltavat varhaiskasvatuksen ammattilaisista. Henkinen kuormittavuus olisi ollut huomattavasti suurempi, mikäli olisin haastatellut eronneita vanhempia lapsen hyvinvointiin liittyvistä

asioista. Tutkittava ilmiö ei kohdistunut lastentarhanopettajiin henkilökohtaisesti, jolloin myös tutkimukseni eettisyys säilyi. Tutkimuksellani ei ole negatiivisia seurauksia myöskään tutkittavalle kohderyhmälle. Parhaimmillaan se voi auttaa lapsia, varhaiskasvattajien saadessa lisää tietoa lapsen oirehtimisesta ja tukemisesta eroprosessin aikana. En tuo päiväkotien enkä tutkimukseen osallistuneiden lastentarhanopettajien nimiä julki, mikä myös osaltaan lisää työn eettisyyttä.

Haastatteluiden jälkeen litteroin ja analysoin aineiston, mikä on tärkeä vaihe tutkimuksen tekoon liittyvien eettisten kysymysten kannalta. Litteroinnissa pyrin kiinnittämään huomiota haastateltavien kommenttien sisältöön ja siihen, että pelkistämisen jälkeen niiden tarkoitus pysyisi ennallaan. Analyysivaiheessa pyrin selkeästi esittämään, mikä on lastentarhanopettajan sanomaa ja mikä taas omaa tulkintaani kyseiseen aiheeseen liittyen. Analyysi ja siitä tehdyt tutkimustulokset on esitetty selkeästi ja tarkasti, kuitenkin ketään osapuolia loukkaamatta.

Tutkimuksen tulee eettisyyden lisäksi olla luotettava. Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy muun muassa työn totuudenmukaisuus sekä objektiivinen tieto. Tutkimusmenetelmien luotettavuutta tutkitaan käsitteillä validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetti liittyy tutkimuksen tarkoitukseen ja siihen, tutkiiko se juuri sitä, mitä sen oli tarkoitus tutkia. Reliabiliteetti tarkastelee tutkimustulosten toistettavuutta eli sitä, saataisiinko toisesta samanlaisesta tutkimuksesta samankaltaisia tuloksia. Tutkimuksen luotettavuuteen voivat vaikuttaa muun muassa tutkimuksen kohde, oma sitoutuminen tutkimukseen sekä aineiston keruuseen liittyvät seikat. (Sarajärvi & Tuomi, 134-140.)

Oma sitoutuminen opinnäytetyön aiheeseen ja etenkin analyysivaiheessa lisääntynyt kiinnostus tutkittavaa ilmiötä kohtaan lisäävät tutkimukseni luotettavuutta. Tutkimuksen objektiivisuus on toteutunut, sillä olen pyrkinyt kiinnittämään huomiota aiheen neutraaliin käsittelytapaan. Tutkimus vastaa sitä, mitä sen on tarkoitus tutkia, ja se tuo vastauksia eron kokeneiden lasten hyvinvoinnista päiväkodissa sekä erilaisista tukikeinoista. Myös tutkimuksen reliabiliteetti on toteutunut, sillä johtopäätöksissä vertaillaan tämän opinnäytetyön tuloksia muihin samaa aihetta käsitteleviin tuloksiin ja kirjallisuuteen.

Luotettavuus tässä opinnäytetyössä näkyy myös tutkimukseen osallistuneiden päiväkotien määrässä. Mikäli olisin haastatellut ainoastaan yhden päiväkodin lastentarhanopettajia, tulokset olisivat saattaneet antaa vääristyneen kuvan lapsen oirehtimisesta ja tukemisesta eroprosessin aikana. Kolmen päiväkodin osallistuminen tutkimukseen antaa ilmiöstä laajemman kuvan. Yksittäisessä päiväkodissa lapsen tukemiselle voi olla olemassa tietynlainen ohjeistus tai ajattelumalli, jota kaikki haastateltavat noudattavat. Yhden päiväkodin lastentarhanopettajien haastattelemineen olisi antanut suppean kuvan tarjolla olevista tukikeinoista, sillä kommentteihin vaikuttavat päiväkodin lisäksi muun muassa työntekijän työhistoria, persoona ja ikä.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvoinnin ilmeneminen päiväkodissa

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen alaluokiksi muodostuivat tunteet, käyttäytyminen, olotila, fyysiset oireet sekä kehitys. Fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset hyvinvoinnin muutokset sisältyvät tässä opinnäytetyössä kyseisiin teemoihin, ja muodostavat kokonaiskuvan lastentarhanopettajien havainnoista eron kokeneiden lasten hyvinvoinnissa. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen alaluokkia ovat myös eron kokemiin vaikuttavat seikat, joiksi muodostuivat vanhempien toiminta, arkielämä, eron laatu ja vaihe sekä lapsen yksilöllisyys.

7.1.1 Lapsen oireettomuus ja eron positiivisuus

Yksi tämän opinnäytetyön tärkeimmistä tutkimustuloksista on vanhempien eron kokeneiden lasten oireettomuus päiväkodissa. Jokaisessa haastattelutilanteessa lastentarhanopettajat mainitsivat lasten reagoimattomuuden vanhempiensa eroon. Lisäksi korostettiin lasten puhumattomuutta vanhempien eroon liittyvistä asioista. Tulokset voivat kertoa siitä, ettei eron kokenut lapsi koe eroa ahdistavana ja stressaavana, vaan suhtautuu siihen rauhallisesti ja sopeutuen. Tulokset voivat myös tarkoittaa vanhempien kykyä hoitaa ero keskustelun avulla, jolloin eroa on käsitelty perusteelli-

sesti myös lapsen kanssa ja lapsi on saanut käsitellä tunteitaan vapaasti. Tutkimustulos voi viitata myös lastentarhanopettajien kyvyttömyyteen huomata lapsen käytöksen tai olemuksen muutoksia päiväkodissa. Oireiden huomaaminen ei ole aina helppoa, ja lapsi voi näyttää oirehtimisestaan esimerkiksi tilanteissa, joissa lastentarhanopettaja ei osaa liittää sitä vanhempien eroon tai muutoin kiinnittää siihen erityistä huomiota.

Erään lastentarhanopettajan mukaan se, että vanhempien eron kokeneen lapsen oirehtimista ei ole selkeästi näkyvissä päiväkodissa voi johtua siitä, että lapsi on jakanut elämänsä päiväkotiminään ja kotiminään. Päiväkodissa on samat tutut rutiinit, leikkiympäristö ja kaverit. Päiväkodin tarjoamassa lapsen yksilöllisyyttä korostavassa ilmapiirissä lapsi voi yleensä ilmaista itseään vapaasti ja pysyvien aikuisten luota voi hakea läheisyyttä. Vanhempien erotessa lapsi saattaa haluta jättää taakseen kodin sekavan ja epävarman tilanteen, eikä tuo tunteitaan esille päiväkodissa.

Vanhempien eron näkymättömyys lapsen käytöksessä päiväkodissa voi johtua siitä, että lapsi on kokenut eron helpotuksena ja positiivisena asiana. Vanhempien eroa ja sen vaikutuksia lapseen on käsitelty kirjallisuudessa liiankin negatiivisella sävyllä. Aikuiset usein ajattelevat eron olevan lapselle huonoksi. Haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan ero voi kuitenkin olla koko perheelle suuri helpotus tilanteen rauhoituttua ja riitelyn loputtua. Eron positiivisuus nousi esille haastatteluissa useaan otteeseen ja lastentarhanopettajat kokivat sen oleelliseksi lasten hyvinvointia käsitellessä.

”Nii sit o tämmösii jotka on ollu kovinki riitasia, et kotona on tapeltu. Et sit ko vanhemmat on eronnu ni se tilanne rauhottuu kotona. Et ei se aina oo pahakaan asia.”

Lasten kyky sopeutua vanhempien eroon koettiin yllättävän hyväksi. Lastentarhanopettajien mukaan lapset sopeutuvat eroon nopeasti ja osaavat menetysten sijaan nähdä sen rikkautena. Vanhemman uusi kumppani otetaan yleensä positiivisesti vastaan ja lapsi voi ajatella saavansa uuden leikkikaverin. Lapsen positiivisuus näkyy erään lastentarhanopettajan mukaan lapsen puheessa. Päiväkoti-ikäiset lapset voivat keskenään puhua kahden kodin positiivisista puolista, esimerkiksi uusista tavaroista tai muista konkreettisista asioista.

7.1.2 Tunteet

Vanhempien eron kokeneiden lasten tunnemaailmassa on päiväkodissa havaittu surua, ikävää toista vanhempaa kohtaa, mielialojen vaihtelua sekä sosiaalista uupumusta. Lapsen tunteet voivat eron myötä olla sekaisin ja lapsi voi kokea samanaikaisesti stressiä sekä jännitystä uudesta elämäntilanteesta. Lapsi voi olla surumielisempi kuin normaalisti johtuen perheen hajoamisesta tai vanhempien riitelystä. Lapsi voi potea ikävää sitä vanhempaa kohtaan, jonka luona hän ei asu tai jonka näkemisestä on kulunut aikaa. Erään lastentarhanopettajan mukaan kuitenkin myös lyhyt aika erossa toisesta vanhemmasta voi aiheuttaa lapsen arjessa ikävän tunnetta.

Mielialojen vaihtelu koettelee arjessa jaksamista ja luo siihen haastetta. Se voi vaikuttaa negatiivisesti niin lapsen omaan jaksamiseen kuin myös muihin ympärillä oleviin ihmisiin. Haastateltu lastentarhanopettaja kertoi erään lapsen saamista huutokohdauksista, jotka tapahtuivat aina vaihtotilanteiden jälkeen eli silloin, kun lapsi palasi viikonlopun jälkeen isänsä luota takaisin äidin luokse. Siirtymätilanteet vanhemmalta toiselle aiheuttavat lapsessa erityistä kireyttä, jonka lapsi purkaa huutamalla ja osoittamalla mieltään päiväkodissa ja kotona.

”Siirtymätilanteet ain jos on viikko ja viikko, ni siin on semmost hetkittäist tunteenpurkaust. Niiko siirrytää, nyt alkaa äiti nyt alkaa iskä.”

Erään haastateltavan mukaan lapsi voi eron myötä tuntea uupumusta sosiaalisesta kanssakäymisestä. Tämä voi ilmetä lapsen jaksamattomuutena osallistua muiden lasten leikkeihin ja omissa oloissaan pitäytymisenä. Lapsen kohdattua suuren elämänmuutoksen, voi hänen olla vaikea keskittyä sosiaaliseen toimintaan päiväkodissa. Energiaa ei riitä sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen, mikä voi näkyä esimerkiksi kavereiden puuttumisena.

7.1.3 Käyttäytyminen

Haastattelumateriaalista voidaan päätellä, että vanhempien eron vaikutukset näkyvät eniten lapsen toiminnassa ja käytöksessä. Erään lastentarhanopettajan mukaan lapsi

voi olla huomionhakuisempi niin positiivisella kuin negatiivisellakin tavalla. Joidenkin lastentarhanopettajien mukaan vanhempien erotilanteella ei ole vaikutusta lapsen vuorovaikutukseen lapsiryhmässä. Lastentarhanopettajien mukaan eron käsittely voi kuitenkin satunnaisesti näkyä lasten välisissä keskusteluissa ja leikeissä. Lapset ovat konkreettisia ja puhuvat päiväkodissa lähinnä siitä, milloin ovat menossa isän ja milloin äidin kotiin.

Lapsi voi hakea huomiota eri tavoin. Hän voi kaivata kehuja ja haluta näyttää oman osaamisensa niin muille lapsille kuin päiväkodin henkilökunnalle. Lastentarhanopettajien mukaan jotkut lapset hakevat eron aikana läheisyyttä aikuisilta ja ovat mielellään aikuisen sylissä. Tässä näkyy lapsen läheisyydenkaipuu vaikean elämäntilanteen aikana ja tarve päiväkodin turvalliselle ilmapiirille. Lapsi voi myös päinvastoin vetäytyä syrjään, jolloin hän ei ota kontaktia muihin lapsiin tai aikuisiin. Lastentarhanopettajien mukaan juuri yllättävästi tapahtuva sulkeutuneisuus on yksi olennaisimmista oireista, joihin päiväkodissa on syytä kiinnittää huomiota. Tilanne on hankala, sillä erään haastateltavan sanoin lasta ei voida pakottaa leikkimään muiden lasten kanssa. Ammattilaisen tehtävä on tässä tilanteessa antaa lapselle aikaa ja olla valmis kuuntelemaan, mikäli lapsi on halukas keskustelemaan.

Huomionhakuisuudella voi olla myös negatiivisia seurauksia, mikäli lapsi yrittää väkisin saada aikuisten ja muiden lasten huomion itseensä, esimerkiksi riehumalla ja kiukuttelemalla. Riehuminen voi johtua myös lapsen levottomasta olotilasta, jolloin lapsen on vaikea pysyä paikoillaan, hän voi häiritä muita ja olla rauhaton yhteisten aktiviteettien aikana. Vanhempien ero voi aiheuttaa lapsessa huomionhakuisuutta, mikäli vanhemmilla ei ole aikaa käsitellä eroa lapsen kanssa tai jos lapsi kokee olonsa ulkopuoliseksi uudessa elämäntilanteessa. Huomionhakuisuuden ohella voi ilmetä myös riidanhaluisuutta, joka näkyy päiväkodissa konfliktitilanteina muiden lasten kanssa. Lapsella on tarve käsitellä erosta aiheutuneita tunteita, ja pahaa oloa on helppo purkaa muihin lapsiin. Jatkuvat riidat voivat vaikuttaa lapsen kaverisuhteisiin negatiivisesti, mikä voi lisätä lapsen stressitasoa entisestään.

Usein vanhempien ero ei kuitenkaan näy lapsen vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. Lastentarhanopettajien mukaan lapsi ei yleensä tuo vanhempien erosta aiheutuneita tunteita kaverisuhteisiinsa eikä sitä myöskään nähdä asiana, joka kiinnittäisi

muiden lasten huomion. Päivähoidon lapsiryhmän kannalta on mielekästä, ettei lapsi tuo turhautuneisuuttaan päiväkodin kaverisuhteisiin. Samalla hän kuitenkin sulkee kohtaamansa elämänmuutoksen päiväkotimaailman ulkopuolelle. Lapsen ainoat tukihenkilöt voivat olla kotona, vaikka olennaista vanhempien eron kokeneelle lapselle on omata suuri tukiverkosto.

Vaikka lastentarhanopettajat aluksi korostivatkin vanhempien eron näkymättömyyttä lapsen käytöksessä päiväkodissa, kertoivat he eron näkymisestä satunnaisesti esimerkiksi lasten välisissä keskusteluissa ja leikeissä. Lapselle on luonnollinen ja turvallinen tapa käsitellä kohtaamiaan asioita leikin avulla, jolloin lapsi ei joudu liian lähelle käsiteltävää aihetta. Leikissä lapsi voi käsitellä esimerkiksi hylätyksi tulemisen pelkoa ja vanhempien riitatilanteiden aiheuttamia tunteita. Leikit voivat sisältää myös iloa ja helpotusta turvattoman ja epäselkeän elämänvaiheen loppumisesta.

Lastentarhanopettajien mukaan lasten puheessa korostuu konkreettisuus eroon liittyvistä asioista keskusteltaessa. Lapset puhuvat vanhempiensa erosta pohtiessaan, mitä tavaroita heillä on äidin kotona ja mitä isän kotona, milloin äiti hakee ja milloin isä hakee. Eräs lastentarhanopettaja kertoi kuulleensa lasten käyvän keskustelua siitä, miksi kenenkin vanhemmat olivat eronneet. Yhteinen pohdiskelu auttaa lasta hyväksymään eron ja huomaamaan, ettei hän ole ainut vanhempien eron kokenut lapsi.

”Semmosen mä oon huomannu tänä keväänä, ruokapöytäkeskusteluissa. Et semmoiset pienet tytöt on miettiny et miks teijä isä ja äiti eros. Ja sit menee iha niiko kysyy (vanhemmilta) et hei, miks te erositte?”

Vanhempien ero voi näkyä lapsessa myös vanhempien vastuuttoman toiminnan kautta. Lapsen ruokailutottumukset voivat eron myötä muuttua, jos vanhempi ei eron jälkeen jaksa kiinnittää huomiota lapsen ruoan terveellisyyteen. Erään haastatellun lastentarhanopettajan mukaan lapsen ruokailut voivat muuttua säännöllisestä ruokarytmistä epäsäännölliseksi ja ruoka voi olla jotakin nopeasti valmistettua tai hankittua, esimerkiksi grilliruokaa. Ruokailutottumusten muutos vaikuttaa lapsen terveyteen ja voi aiheuttaa vatsavaivoja tai ylipainoa. Epäterveellinen ruokailu voi vaikuttaa myös lapsen elämään päiväkodissa, aiheuttaen erilaisia ruokailutilanteisiin liittyviä ongelmia.

7.1.4 Olemus

Erään haastateltavan mukaan lapsi voi eroprosessin aikana olla väsyneempi kuin normaalisti päiväkotiin saapuessaan. Jännitys ja stressi voivat aiheuttaa lapsessa huonosti nukuttuja öitä ja heräilyä, varsinkin ennen siirtymätilannetta kodista toiseen. Väsymys vaikuttaa automaattisesti päiväkodissa jaksamiseen ja aktiviteetteihin osallistumiseen. Väsymys saattaa aiheuttaa lapsessa kiukkuisuutta ja konfliktitilanteita muiden lasten sekä päiväkodin henkilökunnan kanssa.

Vanhempien eron myötä lapsen olemuksesta saattaa huokua omanarvontunteen heikentyminen, mikä voi näkyä lapsen motivaation puutteena päiväkodissa. Lapsen olemus voi olla masentunut ja innoton. Haastatteluista selvisi, että lapsen itsetunnon heikkeneminen on yleistä etenkin tilanteessa, jossa toinen vanhempi kieltäytyy ottamasta lasta luokseen etukäteen sovittuna ajankohtana. Lapsi voi ajatella tehneensä jotakin väärin ja syyttää itseään vanhempien erosta sekä siitä, että toinen vanhempi ei halua tavata häntä. Tapaamisten peruuttaminen voi alentaa lapsen tunnetta omasta tärkeydestään, mikä voi näkyä päiväkodissa esimerkiksi lapsen vuorovaikutussuhteissa. Heikon itsetunnon omaavan lapsen voi olla vaikeampi tulla muiden lasten kanssa toimeen ja oppia uusia asioita, kun luottamus omiin kykyihin on heikkoa. Myös muiden lasten voi olla vaikea lähestyä olemukseltaan innotonta ja alakuloista lasta, jolloin eron kokenut lapsi jää helposti syrjään.

Aina vanhemman ja lapsen väliseen tapaamiseen liittyvät ongelmat eivät johdu vanhemman haluttomuudesta tavata lasta. Erään lastentarhanopettajan mukaan myös se, että lapsi pakotetaan tapaamaan toista vanhempaansa voi olla erittäin haitallista lapsen itsetunnolle. Lapsi ei välttämättä halua tavata toista vanhempaansa, jos ero on ollut hyvin riitaisa, tai lapsi kokee olonsa turvattomaksi kyseisen vanhemman luona. Lapsi voi erään lastentarhanopettajan mukaan samaistua vanhempaansa erotilanteessa. Haastateltavan kertomassa esimerkissä eräs tyttö oli samaistunut äitiinsä niin, että puhui erosta aivan kuin se olisi tapahtunut hänelle itselleen. Vanhempaan samaistuminen on erityisen altis sille, että lapsi alkaa vältellä toista vanhempaansa ja kieltäytyy järjestetyistä tapaamisista. Vanhemman negatiivinen asenne entistä puolisoa kohtaan tarttuu lapseen helposti, minkä vuoksi olisikin tärkeää, että vanhemmat eivät

haukkuisi toisiaan lapsen kuullen. Myös lastentarhanopettajilla on tärkeä tehtävä oikaista lapsen väärät käsitykset ja korostaa lapsen osattomuutta vanhempiensa eroon.

Lapsen liikkuminen kodista toiseen voi lastentarhanopettajien mukaan näkyä lapsen ulkoisessa olemuksessa, ja lapsella voikin olla rikkinäiset ja likaiset vaatteet tullessaan päiväkotiin. Haastateltujen mukaan tämä voi johtua esimerkiksi toisen vanhemman halusta pitää omassa kodissaan olevat lapsen vaatteet erillään toisen kodin vaatteista. Vanhempien erottua onkin hyvin yleistä, että lapsella on omat tavarat ja vaatteet molemmissa kodissa, jotta siirtyminen kodista toiseen olisi vaivattomampaa.

7.1.5 Fyysiset oireet ja kehitys

Lapsi voi haastateltavien mukaan käsitellä eron aiheuttamia tunteita fyysisesti. Tämän lisäksi myös lapsen kehityksessä voidaan havaita taantumista. Päiväkotikäisellä lapsella on usein hyvin rajalliset kyvyt käsitellä monimutkaisia asioita sekä niiden syitä ja seurauksia. Lastentarhanopettajien mukaan fyysinen oirehtiminen voi näkyä lapsessa esimerkiksi tiheänä wc:ssä käymisenä ja vatsakipuna. Eräs haastateltu kertoi lapsesta, joka oli tietyin väliajoin saanut rokon päiväunien aikana. Tämä tapahtui joka toinen perjantai, aina silloin kun lapsen oli tarkoitus mennä toiselle vanhemmalleen. Lastentarhanopettajien mukaan fyysinen oirehtiminen on yleisintä etenkin pienimmillä, 2-3 vuoden ikäisillä lapsilla.

Erään lastentarhanopettajan mukaan edellä mainitut tilanteet johtuvat juuri lapsen kyvyttömyydestä käsitellä vanhempien eroa. Fyysiset oireet voivat johtua jännityksestä tai jopa ahdistuksesta, mikäli lapsi ei ole halukas menemään vanhempansa luokse. Tilanteessa, jossa vanhemmat eivät eron jälkeen tule toimeen keskenään, lapsi voi ajatella suututtavansa vanhemman menemällä toisen vanhempansa luokse. Haastateltavien mukaan myös uudet ja erilaiset tilanteet voivat aiheuttaa lapsessa fyysisiä oireita. Eräs haastateltava kertoi lapsen kokemasta jännityksestä, joka syntyy uudenlaiseen tilanteeseen joutumisesta.

”Jos se ero on ollu semmonen et isä on vaik ollu kauheesti reissuhommis tai on semmone työ et on viikot jossai, ettei kauheesti oo ollu siinä ydinperheessä mukana

koskaa. Ni on se lapselleki sokki et yhtäkkiä sä alatki asuu siel joka toine viikonloppu, tai millai sit o sovittu.”

Toinen vanhemmista saattaa työskennellä matkustelua sisältävässä ammatissa. Kyseinen vanhempi on voinut olla vain vähän mukana lapsen arjessa, ja lapsi on tottunut viettämään arkipäivänsä kotona toisen vanhemman kanssa. Vanhempien erotessa saatetaan esimerkiksi sopia, että lapsi asuu vuorotellen molemman vanhemman luona viikon ajan. Lapselle voi olla suurikin sokki joutuessaan viettämään aikaa toisen vanhemman kanssa, mikäli hän ei siihen ole tottunut. Tässä fyysinen oirehtiminen voi olla lapselle luontainen tapa käsitellä tilanteen aiheuttamaa jännitystä.

Lastentarhanopettajat ovat joissakin tapauksissa huomanneet vanhempien eron kokeneen lapsen kehityksessä tapahtuneen taantumista. Taaperoikäiset lapset saattavat joutua palaamaan takaisin vaippojen käyttöön, ja vanhemmillakin lapsilla voi esiintyä yökastelua. Myös pukeutumistilanteet ja syöminen voivat olla haastavia ja lasta voidaan joutua avustamaan uloslähtemisissä sekä ruokailuissa. Erään lastentarhanopettajan mukaan taantuminen voi näkyä myös puhumaan oppineen lapsen puheen muuttumisena vauvamaiseksi.

Kehityksen taantuminen voi olla peräisin esimerkiksi lapsen jaksamattomuudesta kiinnittää huomiota ja panostaa juuri opitun asian ylläpitämiseen. Tällainen tilanne voi syntyä etenkin silloin, jos lapsi kokee vanhempiensa eron stressaavana ja pitää sitä uhkana omalle arjelleen ja rutiineille. Lastentarhanopettajien mukaan lapsen kehityksen taantumista esiintyy enimmäkseen kotioiloissa, mutta eräs lastentarhanopettaja kertoo sen näkyvän päiväkodissa silloin, jos vanhempien ero on ollut riitaisa.

”Ehkä sitte kotona, ehkä tämmösii taantumisii tulee just kotona, et ne ei välttämät päiväkodis nii näy. Et ne ei oo välttämät täällä vaikka niit tuliski kotona. Koska se on just se sama, tääl on se oma maailmas mikä ei muutu. Tietysti jos on kauhee rajuja ja riitasii ni sillan varmaa enemmän.”

7.2 Eron kokemiseen vaikuttavat tekijät

Vanhempien eron kokemiseen vaikuttavat tekijät nousivat esille jokaisessa haastattelutilanteessa. Aihe on tärkeä tutkimukseni kannalta ja analysoin sitä osana ensimmäistä tutkimuskysymystä. Jokaisella lapsella on oma tapansa reagoida muutoksiin. Haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan on kuitenkin olemassa tekijöitä jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee vanhempiensa eron. Alaluokiksi muodostuivat vanhempien toiminta, arkielämä, eron laatu ja vaihe sekä lapsen yksilöllisyys.

7.2.1 Vanhempien toiminta

Vanhempien toiminnalla nähdään olevan vaikutus siihen, kuinka hyvin ja nopeasti lapsi sopeutuu uuteen tilanteeseen. Jos lapsi on esimerkiksi joutunut eron aikana tai sen jälkeen näkemään vanhempien välienselvittelyä, voi erosta selviytyminen olla hankalaa. Lapsi voi ottaa mallia vanhemmistaan ja tuoda riitelystä aiheutuneet negatiiviset tunteet osaksi käytöstään niin kotona kuin päiväkodissa, aiheuttaen konfliktitilanteita muiden lasten kesken. Vanhempien riitelyn seuraaminen ei ole koskaan lapselle hyväksi. Hyvin usein erotilanteissa riidat jäävät sopimatta, jolloin lapsi ei saa oikeaa käsitystä riitatilanteissa toimimisesta. Lastentarhanopettajien mukaan vanhemmat voivat käyttää lasta myös pelinappulana entisen puolison satuttamiseksi. Lapsi voi kokea tilanteen hämmentävänä ja tuntea syyllisyyttä ja häpeää toisen vanhemman tapaamisesta. Haastateltavien mukaan erityisesti toisen vanhemman haukkuminen vaikuttaa negatiivisesti lapsen hyvinvointiin.

Sillä, että lapsi saa keskustella vanhempien erosta ja sen aiheuttamista tunteista on suuri vaikutus lapsen jaksamiseen. Vanhemmat voivat erään lastentarhanopettajan mukaan myös kieltää lasta puhumasta erosta päiväkodissa, mikä voi aiheuttaa lapselle ristiriitaisen tunteen. Päiväkotia on suuri osa lapsen elämää, ja omasta perheestä puhuminen on lapselle tärkeää. Kun lasta kielletään puhumasta erosta, lasta kielletään käsittelemästä häntä olennaisesti koskevaa asiaa, jolloin lapsi ei pääse purkamaan tunteitaan tilanteen vaatimalla tavalla. Erään lastentarhanopettajan mukaan se, kuinka paljon vanhemmat keskusteleivat erosta ja sen vaikutuksista lapsen kanssa etukäteen vaikuttavat siihen, miten lapsi sopeutuu uuteen tilanteeseen.

”Se riippuu kui paljon sä alustat sitä kotona ja puhut. Ku toiset perheet o semmosii ettei puhu tommosist asioist päiväkodissa. Ja toiset alustaa sen nii hyvin kotona et tottuu ajatukseen ennen ko se tapahtuu.”

7.2.2 Ero ja arkielämä

Vanhempien eron laatu vaikuttaa yleensä siihen, miten lapsi kokee uuden elämäntilanteen. Eron riittäisyys aiheuttaa lapsessa oirehtimista todennäköisemmin kuin vähäinen riitely ja arki, jossa lapsi ei joudu osaksi vanhempien välistä riitelyä. Lastentarhanopettajien mukaan myös se, miten vanhemmat itse suhtautuvat omaan eroonsa heijastuu lapseen. Mikäli vanhemmat pitävät eroa oikeana ratkaisuna perheen hyvinvoinnin kannalta, on myös lapsen yleensä helpompi hyväksyä muutos.

”Riippuu vähän siitä millai ne vanhemmat kokee sen eron ja kuinka helppo tai kivulias se ero on. Se aika paljon heijastuu siihen lapseen.”

Myös eroprosessin vaihe vaikuttaa lapsen suhtautumiseen. Lastentarhanopettajien mukaan ennen eroa tilanne voi olla kotona sekava ja ahdistava, mutta vanhempien muutettua erilleen se yleensä rauhoittuu. Muuttaessaan erilleen vanhemmat alkavat elää omaa elämäänsä ja riitojakin syntyy harvemmin. Tässä vaiheessa myös lapsen olotila paranee, kun arjesta tulee rauhallisempaa. Ristiriitatilanteita voi luonnollisesti ilmetä vielä eron jälkeenkin, mikäli vanhemmat eivät erottuaankaan tule keskenään toimeen.

Arjen ja rutiinien säilymisen merkitys ovat vanhempien erottua lapselle tärkeitä, ja ne nähtiinkin jokaisessa haastattelussa olennaisena osana lapsen selviytymistä. Eron jälkeen lapsi voi olla hämmentynyt ja peloissaan. Lapsen elämä tulisi pyrkiä säilyttämään mahdollisimman ennallaan esimerkiksi päiväkotiin menon, ruokailun, ulkoilun sekä nukkumaanmenonaikojen suhteen, jotta lapsi kokisi olevansa turvassa. Eräs lastentarhanopettaja kertoi vanhempien yhteenpaluun näkymisestä lapsen hyvinvoinnissa. Lapsi voi haastateltavan mukaan reagoida tällaisessa tilanteessa erittäin voimakkaasti, koska rutiinien jatkuva vaihtelu kuormittaa lasta ja voi aiheuttaa hänessä

epävarmuuden tunnetta. Erään lastentarhanopettajan mukaan voimakas reagointi voi johtua myös lapsen mustasukkaisuudesta.

”Ko sillohan ku on eros ni hän saa molempien täyspäisen huomion. Sit ko mennää taas takas yhtee, vanhemmat löytää sen rakkauden, ni sit hän jääki ilma. Niin sanottua mustasukkasuutta.”

Lastentarhanopettajien mukaan arjen hektisyys, riitaisuus ja useat vaihdot kahden kodin välillä voivat olla lapselle erityisen raskaita ja näkyä lapsessa erilaisena oirehtimisena. Lapsen kodissa tilanne voi olla hektinen muuton aikana ja silloin, kun perhe asuu vielä saman katon alla. Muuton jälkeen tilanne perheessä voi usein rauhoittua. Kuitenkin esimerkiksi se, että lapsi joutuu vaihtamaan kotia jatkuvasti, voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen jaksamiseen vielä eron jälkeenkin.

7.2.3 Lapsen yksilöllisyys

Jokainen lapsi on yksilö, minkä vuoksi eräs haastateltava koki vaikeaksi kertoa lapsen oirehtimisesta vanhempien erotessa. Lastentarhanopettajat näkivät kuitenkin lapsen persoonan vaikuttavan siihen, miten hän selviytyy kriiseistä ja sopeutuu uusiin tilanteisiin. Toisille lapsille eron käsittely voi sujua helposti, toisille siinä voi mennä vuosia. Lapselle, jolla on heikko sopeutumiskyky ja joka on saanut elämässään kaiken haluamansa, voi olla hankalampaa hyväksyä ero kuin lapselle, joka omaa hyvät selviytymistaidot. Myös se, millainen suhde lapsella on vanhempiinsa vaikuttaa lapsen suhtautumiseen. Jos lapsi on esimerkiksi turvautunut koko elämänsä ajan äitiinsä ja viettänyt tämän kanssa enemmän aikaa kuin isänsä kanssa, voi lapselle olla helpoa muuttaa äitinsä kanssa uuteen kotiin.

Eri-ikäiset lapset kokevat vanhempien eron eri tavalla. Lastentarhanopettajien mukaan mitä pienempi lapsi on, sitä todennäköisemmin lapsi oirehtii eroa fyysisesti. Pienimmillä lapsilla esiintyy myös enemmän läheisyyden tarvetta ja halua tulla aikuisen syliin. Vanhempien ero voi erään haastateltavan mukaan näkyä pienellä lapsella myös päivittäisissä hoitotilanteissa. Lapsi voi esimerkiksi kieltäytyä syömästä tai hänellä voi olla vaikeuksia nukahtaa päivänunien aikaan. Pienen lapsen kanssa on

yleensä hankala puhua asiasta, koska lapsi ei kykene ymmärtämään eron merkitystä. Erään lastentarhanopettajan mukaan pienet lapset selviytyvät vanhempien erosta paremmin kuin isommat lapset.

Vanhemmat lapset puhuvat erosta yleisemmin kuin pienet lapset, sillä he ymmärtävät siihen liittyvän muutoksen paremmin. Erään lastentarhanopettajan mukaan esimerkiksi neljän ja viiden vuoden ikäiset pojat käsittelevät eroa mieluummin esimerkiksi riitatilanteiden avulla. Lapsi hakee keinoa purkaa pahaa oloaan, ja saattaa aiheuttaa konfliktitilanteita ja muita hankaluuksia päiväkodin arjessa.

”Ku aattelee joku tommone neljä viide vanha poika, ni tämmösin riitatilanteina ja hakee sitä, et millai sais purettua. Et pistää hanttiin ulos lähtemises. Et tavallaa haetaan se riita.”

Päiväkodin vanhimpienkin lasten kyvyt käsitellä monimutkaista asiaa ovat lastentarhanopettajien mukaan hyvin rajalliset, minkä vuoksi lapsi yleensä ymmärtää eron todellisen tarkoituksen vasta kouluiässä. Eräs haastateltava kertoi eron käsittelyn tärkeydestä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Vanhempien erosta tai mistä tahansa muusta suuresta elämänmuutoksesta aiheutuneet käsittelemättömät tunteet ja ajatukset tulevat yleensä jossakin vaiheessa esille. Käsittelemättömät tunteet vanhempien erosta voivat näkyä lapsen myöhemmässä elämässä esimerkiksi kyvyssä sitoutua toisiin ihmisiin.

7.3 Lastentarhanopettajien keinot lapsen auttamisessa

Toisesta tutkimuskysymyksestä muodostui vähemmän tutkimustuloksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen verrattuna, minkä vuoksi tulokset ovat alaluokkien sijaan esitelty teemoittain. Vanhempien eron kokenutta lasta tuetaan päiväkodissa esimerkiksi pyrkimällä kohottamaan lapsen itsetuntoa, kannustamalla sekä vastaamalla lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin. Haastatteluissa keskusteltiin lapsen tukemisen lisäksi myös vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön ja vanhempien tasapuolisen kohtaamisen merkityksestä sekä siitä, milloin lastentarhanopettajan huolen lapsen pärjäämi-

sestä tulisi herätä. Olennaiseksi nousi myös lapsen ja vanhemman erityisaseman välttämisen tukemisen kannalta.

7.3.1 Lapsen tukeminen

Joidenkin lastentarhanopettajien mukaan se, miten ammattilainen suhtautuu vanhempien eron kokeneeseen lapseen, ei tulisi poiketa ydinperheen lapseen suhtautumisesta. Jos yhteen lapseen kiinnitetään enemmän huomiota kuin muihin, voi lastentarhanopettajan toiminta heikentyä ja näkyä myös ammatillisuudessa. Myös lapsi itse voi kokea jatkuvan tarkkailun alaisena olemisen raskaaksi. Lapset ovat lapsiryhmässä samanarvoisia, ja jokaiselle tulisi antaa saman verran huomiota.

”Kasvatussuunnitelma, arvot ja pedagogiikka mikä on kaikilla. Et ei niitä nostet mitenkään jalustalle. Samalla lailla ne toimii ku muutki lapset.”

Eräiden haastateltujen lastentarhanopettajien mielestä edellä mainittu sääntö pätee myös vanhempien kohtaamisessa. Jokaisen lapsen vanhemmat ovat samanarvoisia ja erosta huolimatta heitä tulee kohdella samalla tavalla kuin ennen. Eräs haastateltu ei ajattele vanhempien eron kuuluvan päiväkodin henkilökunnalle, vaan korostaa lapsen hyvinvoinnin merkitystä.

”Taataan se lapsen hyvinvointi. Ero ei kuulu meille mitenkään, mut se mite se laps voi ja reagoi.”

Erityisaseman välttämisestä huolimatta lastentarhanopettajat nostivat esille erilaisia tukitoimia, jotka liittyvät lapsen auttamiseen erotilanteessa. Osa haastateltavista lastentarhanopettajista kertoi vanhempien eron kokeneen lapsen seurannasta ja huomion kiinnittämistä lapsen käytökseen. Saadessaan tietää vanhempiensa erosta, lastentarhanopettajat pyrkivät kiinnittämään lapseen enemmän huomiota ja tarkkailemaan tämän käytöstä. Eräs lastentarhanopettaja näki tarkkailun erittäin tärkeänä lapsen hyvinvoinnin kannalta, sillä sitä kautta päiväkodin henkilökunta voi ryhtyä tarvittaviin tukitoimenpiteisiin. Mikäli lapsi ei näytä oireitaan päiväkodissa ja oirehtii esimerkik-

si vain kotona, on lastentarhanopettajien vaikea auttaa lasta käsittelemään vanhempien eroon liittyviä ajatuksia.

Lapsen hyvinvointi on lastentarhanopettajille tärkeimmässä asemassa vanhempien erotilanteessa. Heidän tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsi saa päiväkodissa tarvitsemaansa tukea ja olla osana turvallista ilmapiiriä. Erään lastentarhanopettajan mielestä on tärkeää huolehtia siitä, että vanhempien eron kokeneella lapsella on päiväkodissa kavereita ja mieluisaa tekemistä. Haastateltavat kertoivat pyrkivänsä olemaan enemmän läsnä lapsen toiminnassa ja olemaan valmiita keskustelemaan lapsen kanssa. Oletan, että tässä lastentarhanopettajat kuitenkin kiinnittävät huomiota saman työpanoksen antamiseen myös muiden lasten hyvinvoinnista huolehtimiseen.

Positiivisen käsityksen antaminen sekä kahden kodin positiivisten puolien korostaminen ovat erään lastentarhanopettajan mukaan tärkeä osa lapsen tukemista päiväkodin arjessa. Lapsen tulisi saada käsitys siitä, että päiväkodin henkilökunta ei suosi kumpaakaan vanhempaa, vaan pyrkii korostamaan molempien vanhemman positiivisia ominaisuuksia.

”Sit yrittää sitä et no sul on iha kivaa täällä isän tykön. Et semmost tukee lapset kaipaavaa.”

Positiivisia asioita korostettaessa itsetunnon kohottamisella on lapsen tukemisessa suuri merkitys. Ero voi aiheuttaa lapsessa esimerkiksi syyllisyyden tunteita, jotka voivat heikentää lapsen itsetuntoa. Erään lastentarhanopettajan mukaan lapsen itsetuntoa voi päiväkodissa pyrkiä kohottamaan luomalla hänelle positiivisia elämyksiä ja kokemuksia. Lapsi voidaan esimerkiksi valita pääesiintyjäksi laululeikkiin, mikä parhaimmassa tapauksessa lisää lapsen arvostusta itsestään.

Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja tunteisiin vastaaminen koetaan tärkeiksi lapsen tukemisen kannalta. Lastentarhanopettajien mukaan lasta ei saa pakottaa keskustelemaan vanhempiensa erosta, vaan henkilökunnan tehtävänä on olla käytettävissä tarvittaessa. Lapsi voi sulkeutua entisestään enemmän, mikäli lastentarhanopettaja kyselee liikaa vastoin lapsen tahtoa. Myös läheisyyden tarpeeseen pyritään vastaamaan olemalla lapsen lähellä ja pitämällä häntä sylissä. Lasta ei saa kuitenkaan

pakottaa tulemaan aikuisen syliin, ja lastentarhanopettajan tehtävänä onkin osata lukea tilannetta. Haastateltavat kertoivat myös vanhempien eron kokeneiden lasten syrjään vetäytymisestä lapsiryhmässä. Haastateltavien mukaan yksinolo on sallittua, mutta päivähoiton henkilökunta ei voi hyväksyä sitä loputtomiin.

”Ja se tietysti et jos kauheesti jää sinne syrjään, ni sitä ei voi kuitenkaan pitkäksi aikaa jättää. Tavallaa täytyy saad olla rauhassa, mut ei void ajatel et saa olla niinku ittekee sielä syrjässä.”

Kohdatessaan vanhempien eron kokeneita lapsia, jotkut haastateltavista kertoivat pyrkivänsä hyödyntämään eroon liittyvää kirjallisuutta käsitellessään aihetta lasten kanssa. Erään lastentarhanopettajan mukaan erityisesti kirjat, jotka korostavat lapsen osattomuutta ja viattomuutta vanhempiensa eroon, ovat tehokkaita lapsen hyvinvoinnin kohottajia. Tämä voi johtua esimerkiksi syyllisyyden tunteista, joita lapsi kohtaa joutuessaan vanhempien eron välikappaleeksi. Lapsi voi ajatella eron olevan hänen syytään, tai tuntea syyllisyyttä kodinvaihtotilanteissa. Opettavien ja kuvallisten kertomusten kautta lapsi voi saada voimia selviytymiseen ja työkaluja eron aiheuttamien tunteiden käsittelemiseen. Lastentarhanopettajien mukaan eroa voidaan käsitellä ryhmätilanteissa myös keskustelemalla konkreettisista asioista. Yhdessä lapsiryhmässä on yleensä monta vanhempien eron kokenutta lasta, joten asiaa on luonnollista käsitellä myös yhdessä.

7.3.2 Yhteistyö vanhempien kanssa

Lastentarhanopettajat näkivät tasapuolisuuden ja neutraaliuden tärkeimpänä eronneiden vanhempien kohtaamisessa. Vanhempien kohtaaminen ja yhteistyö eronneiden vanhempien kanssa vaikuttavat myös lapsen hyvinvointiin ja tukemiseen. Jos lastentarhanopettajat suhtautuvat lapsen vanhempiin tasapuolisesti ja puhuvat lapselle heistä positiivisesti, voi se lisätä myös lapsen omaa kykyä suhtautua eroon ilman negatiivisia ajatuksia.

Myös oman ammatillisuuden muistaminen nähtiin tärkeänä osana eronneiden vanhempien kohtaamisessa. Eronneet vanhemmat saattavat erään lastentarhanopettajan

mukaan kokea tarvetta haukkua entistä puolisoaan päiväkodin henkilökunnalle. Ammatilainen ei saa lähteä mukaan vanhemman syytöksiin eikä myöskään valita puolia. Henkilökunnan tulee kyetä säilyttämään neutraalius ja pyrkiä olemaan arvostelematta kumpaakaan vanhempaa.

”Et vaik sitä kui yrittäs jompikumpi vanhemmist mustamaalata sitä toista, ni täytyy yrittää (pysyä puolueettomana). Et se on sitä ammattitaitoo kans.”

Tärkeää eronneisiin vanhempiin suhtautumisessa on kunnioittaa vanhempia ja heidän ajatuksiaan. Haastateltavat lastentarhanopettajat pyrkivät toteuttamaan vanhempien toiveita esimerkiksi järjestämällä vanhemmille tarvittaessa erilliset varhaiskasvatuskeskustelut. Erään haastateltavan mukaan nykyään on kuitenkin yleistä, että eronneet vanhemmat suostuvat tulemaan yhteiseen varhaiskasvatuskeskusteluun, sillä kyseessä on yhteinen lapsi ja hänen hyvinvointinsa.

Vanhempia kunnioitetaan informoimalla molempaa vanhempaa lapsen liittyvissä asioissa. Tällä tavalla myös se vanhempi, jonka luona lapsi ei asu, saa tärkeää ja ajankohtaista tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä. Informointi lisää myös vanhempien luottamusta päiväkodin toimintaan ja siihen, että päiväkodin henkilökunta ottaa vanhemmat tasapuolisesti huomioon eivätkä arvostele kumpaakaan vanhempaa heidän taustoistaan huolimatta.

”Ja tietysti sit vanhempien kans keskustelu, se et niitten niiku täytyy tietää se et mikä on tilanne täällä ja mitä tääl tapahtuu, ja et jos siihe löydetää jotai apukeinoi. Et ois vähän sitä yhteislinjaa sit siellä ja täällä.”

Eronneiden vanhempien kohtaamiseen kuuluu myös tarvittaessa ohjaaminen perheneuvolan palveluiden pariin. Lastentarhanopettajat korostivat haastattelutilanteissa kuitenkin sitä, että päiväkodin henkilökunnalla ei ole oikeutta varata perheelle aikaa perheneuvolasta. Jää siis vanhempien päätettäväksi, haluavatko he asiantuntijan auttavan lasta eron käsittelyssä. Eräs lastentarhanopettaja koki yleiseksi, että vanhemmat ottavat perheneuvolaan menemisen esille päiväkodissa ilmoitusluonteisena asiana, eivätkä kaipaa varhaiskasvattajien apua.

7.3.3 Huolestuminen

Lastentarhanopettajien mukaan mikä tahansa vanhempien eron kokeneen lapsen käytöksen tai olemuksen muutos herättää päiväkodin henkilökunnan huomion. Mikäli lapsen persoonassa on havaittavissa muutoksia, on se yleensä selvä merkki siitä, että jotain on vialla. Lapsi voi muuttua aggressiiviseksi tai päinvastoin sulkeutua ja vetäytyä omiin oloihinsa. Lapsen muuttuminen aggressiiviseksi on usein haitallista ja vaarallista sekä lapselle itselleen että muille lapsille ja aikuisille. Lapsi voi pahimmillaan vahingoittaa itseään tai aiheuttaa toiselle lapselle vakavankin vaurion, mikäli hän ei pysty purkamaan ahdistustaan muilla keinoilla.

Lastentarhanopettajien huolen voi herättää myös lapsen puhumattomuus vanhempien eroon liittyvistä asioista. Jos puhelias lapsi ei keskustele eroon liittyvistä asioista, voi se tarkoittaa sitä, että lapsi on sulkeutunut eikä pysty käsittelemään tunteitaan. Lapsen ulkoisessa olemuksessa lastentarhanopettajat kiinnittävät huomiota konkreettisiin asioihin, kuten esimerkiksi lapsen vaatteisiin ja väsyneeseen olemukseen. Lapsessa olevat väkivallan merkit ovat haastateltavien mukaan aina olennaisia hälytysmerkkejä, jolloin tulisi olla yhteydessä myös lastensuojeluun.

”Ja sit tietysti jos siit lapsest löytyy jotain väkivallan merkkejä, mustelmat lisäänty, on väsyny, on haluton. Kyl on jouduttu ottamaa lastensuojeluu yhteyksii.”

Lapsen sulkeutuminen, omiin oloihin vetäytyminen sekä haluttomuus osallistua päiväkodin yhteiseen toimintaan ovat haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan oireita, joiden ilmenemiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Erään haastateltavan mukaan lapselle täytyy antaa mahdollisuus leikkiä yksin ja olla rauhassa. Tärkeää tilan antamisen lisäksi on samalla kuitenkin lapsen syrjäytymisen estäminen. Jos lapsi on pitkän ajanjakson yksinään, hänen voi olla myös myöhemmin vaikeampi lähteä mukaan muiden lasten leikkeihin.

8 YHTEENVETO

Tutkimukseni toi vastauksia molemman tutkimuskysymyksen lisäksi myös muihin lapsen hyvinvointia koskeviin asioihin. Näitä olivat esimerkiksi eron kokemiseen vaikuttavat tekijät sekä eronneiden vanhempien kohtaaminen päiväkodissa. Oletukseni vanhempien eron näkymisestä lapsen hyvinvoinnissa osoittautui osittain vääräksi, sillä lastentarhanopettajat kertoivat lasten pitävän erosta aiheutuneet tunteet poissa kaverisuhteista. Tärkein tutkimustulos opinnäytetyölleni on vanhempien eron kokeneiden lasten oireettomuus ja näkymättömyys päiväkodissa. Tutkimukseni lähti liikkeelle oletuksesta, että ero voi näkyä lapsen hyvinvoinnissa psyykkisellä, fyysisellä ja sosiaalisella osa-alueella. Useimmat haastateltavista olivat kuitenkin sitä mieltä, että lapset eivät oirehdi vanhempiensa eroa päiväkodissa, eivätkä myöskään puhu siitä päiväkodin henkilökunnan kanssa.

Mikäli lapsi ei oireile eikä puhu erosta päiväkodissa, lastentarhanopettajien voi olla mahdotonta huomata lapsen pahaa oloa. Varhaiskasvattajien tiedottomuus lapsen kokemasta elämänmuutoksesta vaikuttaa negatiivisesti myös vanhemman ja kasvattajan väliseen kasvatuskumppanuuteen, mikäli lapsen ja perheen asioista ei pystytä keskustelemaan avoimesti. Pursi (2012, 50) käsittelee erosta kertomisen merkitystä kasvatuskumppanuuden kannalta. Pursin tutkimustuloksista selviää, että mitä nopeammin vanhemmat kertovat erosta päiväkodin henkilökunnalle, sitä paremmin myös päiväkodin ja vanhempien välinen kasvatuskumppanuus toteutuu. Siispä mitä aikaisemmassa vaiheessa vanhempi kertoo erosta, sitä helpompi lastentarhanopettajien on ryhtyä kiinnittämään huomiota lapsen toimintaan ja mahdollisiin käyttäytymisen muutoksiin.

Kaikissa toteuttamissani haastatteluissa ilmeni, että ero voi olla lapsen elämälle positiivinen käänne. Sinkkosen (2005, 131) mukaan lapsen kokema ahdistus vähenee merkittävästi eron jälkeen silloin, jos se tarkoittaa vanhempien välisten riitojen loppumista. Tyypillistä tässä kuitenkin on, että lapsi ei itse kykene näkemään eron hyviä puolia, vaan ymmärrys eron positiivisista seurauksista tulee vasta myöhemmässä elämässä. Lapsi voi oirehtia siis siitä huolimatta, vaikka ero parantaisikin perheen tilannetta.

Sain tärkeitä tutkimustuloksia riippumatta siitä, että haastateltavat korostivatkin lapsen oireettomuutta päiväkodissa. Ero voi näkyä lapsen tunnemaailmassa eri tavoin, aiheuttaen esimerkiksi surua ja ikävää toista vanhempaa kohtaan. Myös Kiiski (2012, 178) kertoo lasten tunnemaailman piirteistä eron aikana, joka voi sisältää niin surua, ahdistusta kuin kaipaustakin. Tutkimuksessani lastentarhanopettajat kokivat ikävän näkyvän päiväkodin arjessa, mikä vaatii kasvattajalta lapsen kannustamista ja tuke- mista arjen tilanteissa. Sinkkosen (2005, 126) mukaan vanhempien ero näkyy lapses- sa eniten nimenomaan tunnemaailmassa sekä käyttäytymiseen liittyvinä ongelmina, jotka korostuivat myös omassa tutkimuksessani.

Lapsen itsetunto voi eron myötä heikentyä, mikä näkyy omien kykyjen väheksymi- senä ja haluttomuutena osallistua yhteiseen toimintaan. Taskinen (2005, 145) kertoo vanhemman toiminnan, esimerkiksi sovitun tapaamisen peruuttamisen vaikuttavan lapsen hyvinvointiin negatiivisesti, mikä ilmeni myös omassa tutkimuksessani. Haas- tateltavat lastentarhanopettajat kertoivat lapsen oirehtimisen olevan pahimmillaan vaihtotilanteessa eli silloin, kun lapsen on tarkoitus mennä isänsä luota äidilleen tai päinvastoin. Sinkkosen (2005, 135) mukaan muun muassa se, että lapsi joutuu vaih- tamaan kotia viikon välein voi vähentää lapsen voimavaroja huomattavasti.

Haastateltujen mukaan etenkin toisen vanhemman mollaaminen ja lapsen käyttämi- nen pelinappulana vaikuttavat negatiivisesti lapsen hyvinvointiin. Myös Kiiski (2012, 180) kertoo eronneiden vanhempien toiminnan vaikutuksista lapseen. Kiiskin mukaan entisten puolisoitten välinen arvostelu ja liittoutuminen lapsen kanssa kuor- mittavat lasta olennaisella tavalla. Lapsen hyväksikäyttäminen erotilanteessa toisen vanhemman satuttamiseksi on huolestuttavan yleistä silloin, jos ero on ollut molem- mille tai toiselle osapuolelle erityisen rankka. Kun lapsi joutuu vanhempiensa väli- kappaleeksi, sillä voi olla vaikutuksensa lapsen hyvinvointiin myös pitkäaikaisesti. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta voi myöhemmässä elämässä sabo- toida lapsen suhteen myös siihen vanhempaan, jonka luona lapsi virallisesti asuu. Pieni lapsi ei välttämättä huomaa vanhemman yrityksiä tuhota lapsen suhdetta toi- seen vanhempaan. Kasvaessaan lapsi voi ymmärtää tämän, ja katkeroitua myös toi- selle vanhemmalleen.

Haastateltavat kokivat arkielämän ja erityisesti rutiinien ylläpitämisen tärkeinä lapsen sopeutumisprosessin kannalta. Sinkkonen (2005, 128) käsittelee uusien elämäntilanteiden aiheuttamia muutoksia ja mainitsee esimerkiksi päiväkodin ja koulun vaihtamisen vaikutuksista lapsen hyvinvointiin. Sinkkosen mukaan tutulla ympäristöllä ja arjen rutiineilla on positiivisia vaikutuksia vaikeasta elämäntilanteesta selviytymiseen. Rutiinien merkitys on tärkeää kenelle tahansa lapselle, sillä ne tuovat elämään ennakoitavuutta. Päivähoidossa olevat lapset saavat toistuvista rutiineista ja säännöistä turvaa ja tunteen siitä, että pystyvät hallitsemaan arkensa. Sama pätee myös niissä kodeissa, joissa säännöt ja vanhempien kasvatuslinjat ovat selkeät.

Lastentarhanopettajat korostivat vanhempien eron riidattomuuden merkitystä lapsen selviytymisessä. Salo (2011, 116) kertoo vanhempien riitelyn yhteydestä lapsen käyttäytymisongelmiin. Riitely voi saada lapsen pelkäämään ja tuntemaan olonsa turvattomaksi. Myös Kääriäinen (2008, 81) toteaa vanhempien riitelyn aiheuttavan lapselle turvattomuuden tunnetta. Haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan myös vanhempien päihdeongelmat voivat lisätä lapsen oirehtimisen riskiä. Päihdeongelmia sekä riitaisuutta on voinut esiintyä perheessä jo ennen erotilannetta, ja lapsi onkin saattanut todellisuudessa voida pahoin jo kauan ennen eron esille tuloa. Tällaisessa tilanteessa päivähoidon henkilökunnan tukitoimet ovat yleensä riittämättömät lapsen auttamiseen.

Erään haastateltavan lastentarhanopettajan mukaan lapsen yleinen kiinnostus olla vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa eli lapsen persoonallisuus voi vaikuttaa olennaisesti siihen, miten lapsi selviytyy kohtaamastaan kriisistä. Taskisen (2005, 139) mukaan lapset reagoivat eroon yksilöllisesti ikänsä, persoonansa ja kasvuhistoriansa perusteella. Myös Jovelin (2012, 42) toteaa lapsen iän sekä kyvyn suhtautua uusiin tilanteisiin vaikuttavan lapsen sopeutumisprosessiin. Lapsen suhtautuminen vanhempiensa eroon on monen tekijän summa, mikä tulisi ottaa huomioon myös lapsen tukemisessa. Joillekin lapsille keskustelulla on erityisen parantavia vaikutuksia. Sulkeutuneet lapset, jotka ovat joutuneet osaksi perheväkivaltaa, voivat puolestaan kokea keskustelun ahdistavana. Näiden lasten kohdalla tuki tulisi suunnata lapseen toiminnan kautta, jolloin erosta aiheutuneet tunteet eivät pääse liian lähelle lasta.

Joidenkin lastentarhanopettajien mukaan eronneita vanhempia ei tulisi nostaa jalustalle, vaan heitä tulisi kohdella samalla tavalla kuin muita vanhempia. Kasvattajien asenteiden eroavaisuuksia on käsitellyt myös Pursi (2012, 47) jonka mukaan se, näkeekö kasvattaja eron kokeneen perheen erityisenä vai tavallisena vaikuttaa myös toteutettavaan yhteistyöhön lapsen vanhempien kanssa. Erityisyyden kannalta eronneita vanhempia lähestyvä lastentarhanopettaja voi kiinnittää enemmän huomiota vanhempien kohtaamiseen ja kokea sen tärkeänä myös lapsen hyvinvoinnin kannalta.

Pursi (2012, 63) kertoo vanhempien tasapuolisen kohtelun sekä henkilökohtaisten mielipiteiden esille tuomattomuuden olevan kasvattajien keinoja kohdata eronneet vanhemmat, mikä ilmeni myös omissa tutkimustuloksissani. Ero voi olla raskas prosessi, eikä päiväkodin henkilökunnan tehtävänä ole kuormittaa ja udella vanhemmilta tai lapsilta eroon liittyviä asioita. Haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan ammattilaiset ovat ennemminkin tukemassa lasta ja kiinnittämässä huomiota lapsen hyvinvointiin. Kyseinen työnkuva voi toisinaan vääristyä, mikäli eronneet vanhemmat kokevat tarvetta tunteidensa purkamiseen. Olennaista on, että lastentarhanopettajien ei tarvitsisi kuunnella esimerkiksi vanhempien välistä mollaamista eikä välittää tällaisia viestejä eteenpäin. Keskustelu ja kuunteleminen ovat kuitenkin tärkeä osa kasvatuskumppanuutta, minkä vuoksi tiettyyn rajaan asti keskustelu eroon liittyvistä asioista vanhempien kanssa on osa lastentarhanopettajien työtä.

Lapsen tukeminen päiväkodissa koostuu muun muassa itsetunnon kohottamisesta, lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamisesta, keskustelusta sekä turvallisen ilmapiirin tarjoamisesta. Myös Taskisen (2001, 130) mukaan lapsi tarvitsee vanhempien erotessa kuuntelua sekä turvallisuuden tunteen vahvistamista. Päiväkotito on tärkeä osa lapsen elämää, ja lapsi viettää suuren osan arjestaan päivähoiton henkilökunnan ja päiväkotikavereiden seurassa. Päivähoito on kodin lisäksi lapselle toinen taho, joka tukee häntä niin arjen tilanteissa kuin suurten elämänmuutosten aikana.

9 POHDINTA

Sain päiväkodeissa toteuttamistani haastatteluista hyvin samankaltaisia tutkimustuloksia. Jokaisessa päiväkodissa korostettiin lasten oireettomuutta ja puhumattomuutta eroon liittyvistä asioista ja kerrottiin eron positiivisista vaikutuksista lapsen hyvinvointiin. Jaoin ensimmäisen tutkimuskysymyksen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Psyykkisen hyvinvoinnin muutoksiin kertyi melko vähän vastauksia, joten psyykkisten oireiden kuten esimerkiksi surun tai syyllisyyden näkymistä päiväkodissa ei pidetä kovinkaan yleisenä. Olennaisena eroavaisuutena tutkittavilla päiväkodeilla oli suhtautuminen eronneisiin vanhempiin ja eron kokeneisiin lapsiin erityisyyden tai tavallisuuden kannalta, johon voi vaikuttaa esimerkiksi lastentarhanopettajien erilaiset työhistoriat sekä maailmankuvat.

Tutkimukseen osallistuneiden päiväkotien välillä ilmeni eroavaisuuksia myös erilaisien välineiden hyödyntämisessä lapsen tukemisessa. Joissakin päiväkodeissa korostettiin kirjallisuuden merkitystä ja haastateltavat kertoivat lukevansa lapsiryhmille vanhempien eroa käsitteleviä kirjoja. Keskustelun merkitys nähtiin kaikissa päiväkodeissa olennaisena lapsen eheytyksen kannalta. Kaikkien lastentarhanopettajien mukaan tässä asiassa tulisi kuitenkin kuunnella lasta ja sitä, haluaako hän itse keskustella eron aiheuttamista tunteista ja ajatuksista.

Tutkimustulokset sisälsivät niin hyviä kuin huonojakin kokemuksia siitä, miten lapsi voi kokea vanhempiensa eron. Tutkittaessa lapsen hyvinvointia ja oirehtimista päiväkodissa, tulokset muodostuivat pääosin eron negatiivisista vaikutuksista lapseen. Tämä voi johtua siitä, että lapsen oirehtimisesta tai oireettomuudesta huolimatta tutkimuskysymykseen haettiin tietynlaisia vastauksia. Olen pyrkinyt tässä opinnäytetyössä huomioimaan ja korostamaan myös eron positiivisia vaikutuksia lapsen hyvinvointiin, sillä tiedostin tutkimusaiheen negatiivisen sävyn tutkimusprosessin aikana.

Askarruttamaan jäi oireettomuuden korostaminen haastattelutilanteiden alussa. Oireiden näkymättömyyden korostamisesta huolimatta analysoitavaa materiaalia kertyi paljon, mikä voi kertoa esimerkiksi siitä, että lastentarhanopettajat ovat kertoneet

lapsen hyvinvointiin liittyviä kokemuksiaan myös päiväkodin ulkopuolelta. Mikäli haastateltava on kokenut, ettei ero näy lapsessa päiväkodissa, on hän voinut huomata ainakin ottaa esimerkkejä omasta elämästään, lähipiiristä tai entisistä työpaikoistaan.

Opinnäytetyöprosessi on haastava, sillä se vaatii tutkijalta epävarmuuden sietokykyä sekä sinnikkyyttä. Kiinnostus tutkittavaan aiheeseen osoittautui erityisen tärkeäksi tutkimuksen teon ja sen tarkoituksenmukaisen lopputuloksen kannalta. Olen oppinut tekemään järjestelmällistä tutkimusta ja tutustunut samalla muihin sosiaalialan tutkimuksiin. Olen saanut kattavan kuvan siitä, mitä tutkijalta vaaditaan sekä siitä, mihin aloittelevan tutkijan tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Teemahaastattelun valitseminen aineistonkeruumenetelmäksi osoittautui oikeaksi vaihtoehdoksi tutkimuksessani, sillä sen avulla sain tietoa vanhempien eron kokeneiden lasten hyvinvoinnista sekä lastentarhanopettajien toimintatavoista avoimissa ja tunnelmiltaan rennoissa haastattelutilanteissa. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulosten analysointi osoittautui haastavaksi sisällönanalyysia tehdessäni. Lapsen hyvinvoinnin jakaminen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekoitti analyysivaihetta sillä pohdin, miten ryhmitellä lastentarhanopettajien havainnot lasten hyvinvoinnista muutoin kuin jakamalla ne edellä mainittuihin osa-alueisiin. Sain avustusta ongelman ratkaisuun opinnäytetyöni ohjaajalta, minkä jälkeen sisällönanalyysin muodostaminen sujui huomattavasti paremmin. Koen sisällönanalyysin auttaneen minua olennaisella tavalla aineiston ryhmittelyyn ja sen tulkitsemiseen liittyvissä asioissa.

Opinnäytetyöprosessi on tuonut lisää varmuutta omasta osaamisestani tulevana sosiaalialan ammattilaisena ja lisännyt tietouttani lastentarhanopettajien työnkuvasta sekä lapsen hyvinvoinnista erilaisissa kriisitilanteissa. Erojen määrän ollessa suuri, päivähoidon tehtävänä on osata tukea lasta oikealla tavalla ja olla myös tietoinen lasten erilaisesta oirehtimisesta. Yksin toteutettu tutkimus osoittautui työlääksi, mutta se antoi myös vapauksia toteuttaa opinnäytetyö parhaaksi näkemälläni tavalla. Tässä tutkimuksessa olen itsenäisesti vastuussa omasta työstäni, mikä on ollut tärkeää ammatillisen kasvuni kannalta. Olen joutunut kritisoimaan omaa ajattelumaailmaani ja

toimintatapojani, ja tutkimusprosessi on tuonut minulle lisää itsevarmuutta omasta toiminnastani sekä kasvattanut reflektointikykyäni.

Tämän opinnäytetyön jatkotutkimuksena voitaisiin tutkia lisää eron tai minkä tahansa kriisin kokeneelle lapselle annettavia tukitoimia. Konkreettinen ohjeistus lasten parissa työskenteleville ammattilaisille lapsen auttamisessa olisi hyvä työkalu etenkin päivähoidossa, jossa varhaiskasvattajat ovat mukana lapsen jokapäiväisessä elämässä. Myös erilaisten sosiaalialan työmenetelmien tutkiskelu ja yhdistäminen voisivat auttaa ammattilaisia eron kokeneiden lasten kohtaamisessa ja antaa selkeämmän kuvan tarjolla olevista tukikeinoista.

LÄHTEET

- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.
- Ayalon, O. & Flasher, A. 1994. Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Suomentaja Penttinen, J. Tampere: WSOY.
- Blakeslee, S., Lewis, J. & Wallerstein, J. 2007. Avioeron perintö. Eron lapset aikuisina. Suomentaja Sammallahhti, J. Helsinki: Therapie-säätiö.
- Castrén, A-M. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Debord, K. 1997. Focus on kids: The effects of divorce in children. Viitattu 8.9.2013. <http://www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/pdfs/fcs471.pdf>
- Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-tuotanto.
- Eskola, J. 2007. Teoksessa Saari, E. & Viinamäki, L. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi. 32-45.
- Evans, A.L. 1984. Ero ja lapset. Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsiraportti A44. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2009. Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa J., Hämäläinen, A., Kääriäinen ja P., Pölkki. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 36-55.
- Hellmann-Suominen, K., Järvinen, M. & Laine, A. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Hellsten, T. 2005. Avioerossa on kyse parisuhteesta, ei vanhemmuudesta. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Kirjapaja. 158-168.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. 12. painos. Helsinki: Tammi.
- Hämäläinen, J., Kääriäinen, A. & Pölkki, P. 2009. Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa J., Hämäläinen, A., Kääriäinen & P., Pölkki. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 11-16.
- Jovelin, E. 2012. Children deal with parental divorce: what are the consequences? (in France). Teoksessa Hämäläinen, J., Kääriäinen, A. & Pölkki., P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children, Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 34-44.

Kehu lapsi päivässä. 20 käskyä lapsen itsetunnon tukemiseen. 2007. Helsinki: Lasten keskus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Kiiski, J. 2012. Avioeron synnyttämät haasteet ja ongelmat. Teoksessa Hämäläinen, J., Kääriäinen, A. & Pölkki, P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children, Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 157-181.

Kääriäinen, A. & Niemelä, S. 2008. Millan äiti ja isä eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Suomen kasvatus- ja perheneuvontakeskus.

Kääriäinen, A. 2008. Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 8.4.1983/361.

Laki lasten päivähoidosta. 19.1.1973/36.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mäenpää, M. & Poutiainen, S. 2009. Nuorten aikuisten kertomuksia lapsena koetusta vanhempien avioerosta ja siitä kuulemisesta. Teoksessa J., Hämäläinen, A., Kääriäinen ja P., Pölkki. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 80-101.

Mäkijärvi, L. 1995. Viikonloppulapsi. Helsinki: Lk-kirjat.

Paananen, P. 2007. Väestöliiton perhebarometri. Mikä on minun perheeni? Viitattu 30.7.2013. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/d0f98b6006640e884997b4a1414ce2b8/1382894031/application/pdf/237278/Perhebarometri%202007.pdf>

Pursi, A. 2010. Ero lapsiperheessä – varhaiskasvattajien käsityksiä päivähoidon ja eroperheiden välisestä kasvatuskumppanuudesta. Kandidaatin tutkielma. Helsingin yliopisto. Viitattu 21.10.2013. http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/90a98a81950c57b21bd0dc4712c63d8e/1382899413/application/pdf/3807065/Annukka_Kandidaatin_tutkielma_%283%29.pdf

Riutta, U. 2004. Eron lapset. Eronneiden vanhempien lapset kertovat eron seurauksista elämässään ja selviytymisestään. Helsinki: Päivä.

Salk, L. 1979. Avioerolapset. Suomentaja Rutanen, M. Helsinki: Otava.

Salo, S. 2009. Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun. Teoksessa J., Hämäläinen, A., Kääriäinen ja P., Pölkki. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 104-119.

Salo, S. 2011. Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Sarvimäki, P. & Siltaniemi, A. 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Viitattu 1.10.2013.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3685.pdf&title=Sosiaalihuollon_ammattillisen_henkiloston_tehtavarakennesuositus_fi.pdf%3E

Sinkkonen, J. 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Kirjapaja. 125-136.

Sinkkonen, S. 1999. Lastenpsykiatrinen diagnostiikka. Teoksessa Pihlaja, P. & Sinkkonen, J. (toim.) Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Helsinki: WSOY. 169-186.

Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turku: Turun yliopisto.

Sosiaaliportin www-sivut. 2013. Lapsi ja kriisi. Viitattu 1.10.2013.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/lapsiakriisi/>

Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes.

Taskinen, S. 2005. Lasten tukeminen erotilanteissa. Teoksessa Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Stakes. 138-147.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. 2013a. Keskeisiä käsitteitä neuvontapalveluista ja kotikäynneiltä. Viitattu 1.10.2013.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/tyokalut/neuvontapalvelut/lait/kasitteet

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. 2013b. Varhaiskasvatus. Viitattu 1.10.2013. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut

Tilastokeskuksen www-sivut. 2013a. Liitetaulukko 2. Perheväestö ja perheen keski-
 koko 1950-2012. Viitattu 27.7.2013.
http://www.stat.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tau_002_fi.html

Tilastokeskuksen www-sivut. 2013b. Perhe. Viitattu 27.7.2013.
<http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>

Tilastokeskuksen www-sivut. 2013c. Perheet tyypeittäin 1950-2012. Viitattu 27.7.2013. http://www.stat.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tau_001_fi.html

Tilastokeskuksen www-sivut. 2013e. Solmittujen avioliittojen määrä kasvoi, avioerojen väheni. Viitattu 27.7.2013. http://www.stat.fi/til/ssaaty/2012/ssaaty_2012_2013-04-19_tie_001_fi.html

Tilastokeskuksen www-sivut. 2013d. Uusperheet 1990-2012. Viitattu 27.7.2013.
http://www.stat.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tau_004_fi.html

Valjakka, E. 2003. Hajoava perhe. Teoksessa M., Litmala (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY. 37-41.

Warshak, R. A., 2012. Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Suomentaja Ahola, A. Helsinki: Gummerus.

Vartiainen, R. & T. 1994. Maukas kuin munakas. Uusperhe kokkelissa. Helsinki: Ajatus.

World health organization. 1997. Measuring quality of life. Viitattu 20.10.2013.
http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf

Väestöliiton www-sivut. 2013. Pelokas kiintymyssuhde. Viitattu 9.10.2013.
http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/parisuhdetietoa-ammattilaisille/tietoa_parisuhdeammattilaisille/pariterapian_teorioita/kiintymyssuhdeteoria/kiintymyssuhde_ja_parisuhde/pelokas_kiintymyssuhde/

TAULUKKO 1. Alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
”Lapset ovat surumielisempiä.”	Suru
”Voi vaikuttaa itsetuntoon jos toinen vanhempi kieltäytyy tapaamasta lasta.”	Itsetunto
”Ikävä toista vanhempaa kohtaan näkyy käytöksessä.”	Ikävä toista vanhempaa kohtaan
”Halu olla omissa oloissaan.”	Syrjään vetäytyminen
”Voi osoittaa mieltään, saada huutokohtauksia ja hepuleita.”	Mielen osoittaminen
”Saattavat hakea huomiota negatiivisellakin tavalla.”	Huomionhakuisuus
”Voi olla väsyneempi tullessaan hoitoon.”	Väsymys
”Pieni lapsi voi taantua. Tutti voi tulla takaisin, yökastelu voi alkaa tai puhe voi muuttua vauvamaiseksi.”	Taantuminen
”Isompaakin lasta saattaa joutua syöttämään ja auttamaan pukeutumistilanteissa.”	Arkitilanteista selviytymättömyys
”Voi ilmetä vessassa hyppäämistä tai muita oireita, esimerkiksi rokkoa siirtymätilanteen lähestyessä.”	Jännitys
”Lapsella voi olla likaiset tai rikkiäiset vaatteet tullessaan toiselta vanhemmalta.”	Hygienia
”Ruokailu saattaa olla jotakin lennosta syötyä, esimerkiksi grilliruokaa.”	Ruokailu
”Jotkut lapset sulkeutuvat ja toiset taas tulee levottomiksi.”	Sulkeutuneisuus ja levottomuus
”Haluaa olla aikuisen sylissä ja kyljessä.”	Läheisyyden tarve
”Riidat muiden lasten kanssa kun ei jakseta sosiaalista toimintaa.”	Riidanhaluisuus
”Ei jakseta leikkiä toisten kanssa.”	Sosiaalinen uupumus
”Turvan hakeminen päiväkodin tutusta ilmapiiristä.”	Turvallisen ilmapiirin tarve
”Voi näkyä lasten arkitoiminnassa, tulla esimerkiksi ilmi leikeissä tai ruokapöytäkeskusteluissa.”	Ajatusten läpikäyminen
”Ero ei yleensä vaikuta lasten välisiin suhteisiin, siihen halutaanko toisen kanssa leikkiä vai ei.”	Näkymättömyys vuorovaikutussuhteissa
”Toiset yrittävät pitää kulissia kasassa eivätkä reagoi mitenkään.”	Reagoimattomuus
”Harva lapsi puhuu erosta mitään.”	Puhumattomuus
”Näkyy vähän päiväkodissa, enemmänkin varmasti kotona. Päiväkodissa mikään ei muutu.”	Näkymättömyys päiväkodissa
”Lapset osaa käsitellä asiaa lähinnä konkreettisella tasolla, nyt oon isällä, nyt oon äidillä, kuka hakee tänään, kuka huomenna.”	Konkreettisuus

TAULUKKO 2. Pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Suru Ikävä toista vanhempaa kohtaan Mielen osoittaminen Sosiaalinen uupumus	Tunteet
Huomionhakuisuus Arkitilanteista selviytymättömyys Ruokailu Ajatusten läpikäyminen Näkymättömyys vuorovaikutussuhteissa Puhumattomuus Reagoimattomuus Näkymättömyys päiväkodissa Konkreettisuus Riidanhaluisuus Läheisyyden tarve Turvallisen ilmapiirin tarve Syrjään vetäytyminen Sulkeutuneisuus Levottomuus	Käyttäytyminen
Väsymys Itsetunto Hygienia	Olemus
Jännitys	Fyysiset oireet
Taantuminen	Kehitys

TAULUKKO 3. Alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä. Tekijät jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee vanhempiensa eron.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
”Millaisena vanhemmat itse kokevat eron.”	Vanhempien asenne
”Käytetäänkö lasta pelinappulana ja viestin viejänä.”	Lapsen hyväksikäyttäminen erotilanteessa
”Onko lapsi joutunut näkemään riitatilanteita.”	Lapsen osallisuus riitoihin
”Onko tilanne ollut hektinen ja onko vaihtoja ollut paljon.”	Kiireinen arki
”Pienemmällä lapsella ero saattaa sujua helpommin kuin isommalla.”	Lapsen ikä
”Vanhemmat sulkee lapsen suun eroon liittyvissä asioissa.”	Lapsen puhumisen kieltäminen
”Tilanne yleensä helpottuu eron jälkeen.”	Eron vaihe
”Rutiinien muuttuminen perheen arjessa.”	Rutiinit
”Vanhemmat saattavat mustamaalata toisiaan lapselle.”	Toisen vanhemman mustamaalaaminen
”Asian alustaminen lapselle kotona jo ennen eron tapahtumista.”	Keskustelu
”Toiset lapset eivät puhu asiasta mitään ja toiset puhuvat kuin papupata.”	Lapsen persoona

TAULUKKO 4. Pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat ensimmäisestä tutkimuskysymyksestä. Tekijät jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee vanhempiensa eron.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Lapsen hyväksikäyttäminen erotilanteessa Lapsen osallisuus riitoihin Lapsen puhumisen kieltäminen Toisen vanhemman mustamaalinen Keskustelu	Vanhempien toiminta
Kiireinen arki Rutiinit	Arkielämä
Vanhempien asenne Eron vaihe	Eron laatu ja sen vaihe
Lapsen ikä Lapsen persoona	Lapsi yksilönä

TAULUKKO 5. Alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset toisesta tutkimusky-symyksestä.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
”Yritetään puhua lapselle positiivisesti molemmista kodeista.”	Kannustaminen
”Tarkkaillaan lasten käytöstä, osataan puuttua jos lapsi tarvitsee meidän apua.”	Seuranta
”Kirjastoon tullut hyvin aihetta käsitteleviä kirjoja, jotka korostavat lapsen osattomuutta eroon.”	Kirjallisuuden hyödyntäminen
”Keskustellaan, että kuka menee isän ja kuka äidin luokse, millaista siellä on ja millaista tuolla on.”	Keskustelu
”Positiivisia kokemuksia lapselle, esimerkiksi laululeikissä esiintyminen.”	Itsetunnon kohottaminen
”Jos lapsi haluaa puhua erosta, niin häntä kuunnellaan.”	Lapsen tarpeisiin vastaaminen
”Katsotaan, että lapsilla on kavereita ja mieluista tekemistä.”	Lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen
”Samat arvot ja pedagogiikka kuin muilla lapsilla. Ei nosteta jalustalle.”	Kohdellaan kuten muita

TAULUKKO 6. Pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat toisesta tutkimuskysymyksestä.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Lapsen tarpeisiin vastaaminen Lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen	Yksilöllinen huomiointi
Kannustaminen Itsetunnon kohottaminen	Positiivisuus
Kirjallisuuden hyödyntäminen Keskustelu	Asian läpikäyminen
Seuranta	Seuranta
Kohdellaan kuten muita	Ei erityisasemaa

TAULUKKO 7. Alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset toisesta tutkimusky-symyksestä. Eronneiden vanhempien kohtaaminen päiväkodissa.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
”Varhaiskasvatuskeskustelut pyritään pitämään erikseen jos vanhemmat sitä haluavat.”	Kunnioitus
”Ei asetuta kummankaan vanhemman puolelle.”	Tasapuolisuus
”Ei lähdetä arvostelemaan kumpaakaan vanhem-paa.”	Neutraaluis
”Emme ole parisuhdeneuvojia.”	Ammattitaito
”Kerrotaan vanhemmille miten päiväkodissa sujuu, pyritään luomaan vanhempien kanssa yh-teislinjaa.”	Lapsen asioista informointi
”Kohdellaan samalla tavalla kuin muitakin van-hempia. Ei eroa muiden vanhempien kohtaami-sesta.”	Ei erityisasemaa

TAULUKKO 8. Pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat toisesta tutkimuskysymyksestä.
Eronneiden vanhempien kohtaaminen päiväkodissa.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Vanhempien kunnioittaminen Tasapuolisuus Neutraalius	Asenne vanhempia kohtaan
Lapsen asioista informointi	Yhteistyö vanhempien kanssa
Ei erityisasemaa Ammattitaito	Ammatillisuuden säilyttäminen

TAULUKKO 9. Alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset toisesta tutkimusky-
symyksestä. Huolestumisen aiheuttavat merkit lapsessa.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
”Jos käytös muuttuu erilaiseksi.”	Käytöksen muutos
”Persoonan muutos kiinnittää huomion.”	Persoonan muutos
”Jos lapsi on väsynyt.”	Väsymys
”Lapsesta löytyy väkivallan merkkejä, esimerkiksi mustelmat lisääntyvät.”	Väkivallan merkit
”Lapsi ei kerro erosta eikä keskustele siitä.”	Puhumattomuus
”Lapsi on sisäänpäin vetäytynyt tai häneen ei saa kontaktia.”	Sulkeutuminen
”Lapsi voi olla haluton.”	Haluttomuus osallistua
”Lapsella ei ole asianmukaisia vaatteita, koska ne ovat jääneet toiseen kotiin.”	Konkreettiset asiat

TAULUKKO 10. Pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat toisesta tutkimuskysymyksestä.
Huolestumisen aiheuttavat merkit lapsessa.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Puhumattomuus Sulkeutuminen Haluttomuus osallistua	Syrjäytyminen
Käytöksen muutos Persoonan muutos	Olellainen muutos
Väkivallan merkit	Kaltoinkohtelu
Konkreettiset asiat Väsymys	Lapsen ulkoinen olemus